

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра практики англійської мови і методики її навчання

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри практики англійської мови і методики її навчання,
кандидат філологічних наук, доцент

_____ Віра СЛІПЕЦЬКА
«_____» _____ 2025 р.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ
У КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗСО (НА МАТЕРІАЛІ
ТВОРЧОСТІ Е. ПО ТА Г. ДЖЕЙМСА)

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна
література)»

Освітня програма: «Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр середньої освіти. Вчитель англійської мови
та зарубіжної літератури, вчитель німецької мови та зарубіжної літератури

Автор роботи: Риб'як Руслан Миколайович

підпис

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент

Ступницька Галина Ігорівна

підпис

Дрогобич, 2025

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Зав. кафедри

_____ (підпис)

_____ (дата)

**Завдання
на підготовку магістерської роботи**

1. Тема: *Особливості вивчення англійської новели XIX століття у курсі зарубіжної літератури в ЗСО (на матеріалі творчості Е. По та Г. Джеймса)*
2. Керівник: *Ступницька Галина Ігорівна, канд. філол. наук, доцент*
3. Студент: *Риб'як Руслан Миколайович*
4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:
 - окреслення теоретичних основ вивчення англійської новели XIX століття;
 - аналіз творчості Е. По і Г. Джеймса в контексті англійської новели XIX ст.;
 - дослідження тематики, проблематики та поетики новел Едгара Аллана По;
 - з'ясування ідейно-художніх особливостей новел Генрі Джеймса;
 - огляд методичних підходів та дидактичних принципів вивчення англійської новели у шкільному курсі зарубіжної літератури;
 - окреслення методики проведення уроку з аналізу новел Генрі Джеймса та Едгара По.
5. Список рекомендованої літератури:
 - Агеєва В. *Методика викладання зарубіжної літератури в сучасній школі*. Київ : Либідь, 2018.
 - Байрак О. *Проблема жанру в прозі XIX ст.: англо-американський аспект*. Львів: Літопис, 2017.
 - Білецький О. *Теорія літератури: навчальний посібник*. Харків : Ранок, 2020.
 - Бондаренко М. *Аналітичні підходи до тексту в курсі зарубіжної літератури*. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019.
 - Боровик І. *Інтерактивні методи на уроках літератури: досвід і практика*. Харків : ФОП, 2021.

6. Етапи підготовки роботи

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Ознайомлення з темою. Збір матеріалу з обраної проблеми. Аналіз наукової літератури.		
2.	Робота над I розділом магістерського дослідження.		
3.	Робота над II розділом магістерського дослідження.		
4.	Робота над III розділом магістерського дослідження.		
5.	Оформлення списку літератури та висновків.		

7. Дата видачі завдання _____

8. Термін подачі роботи керівнику _____

9. З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлений

_____ (підпис студента)

Керівник _____

_____ (підпис керівника)

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ
У КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗСО (НА МАТЕРІАЛІ
ТВОРЧОСТІ Е. ПО ТА Г. ДЖЕЙМСА)**

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

Дата _____

Голова ЕК _____
підпис_____
прізвище, ім'яСекретар ЕК _____
підпис_____
прізвище, ім'я

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена дослідженню особливостей вивчення англійської новели XIX ст. у курсі зарубіжної літератури в ЗСО (на матеріалі творів Е. По та Г. Джеймса). Зосереджено увагу на теоретичних основах дослідження англійської новели зазначеного періоду. Досліджено жанрову специфіку новели, її сутність, еволюцію та класифікацію. Простежено розвиток англійської новели у контексті літературного процесу доби. Розглянуто значення аналізованого жанру у формуванні читацької культури школярів. Акцентовано на творчості Е. По, окреслено актуальність вивчення тематики, проблематики та поетики його творів. Досліджено ідейно-художні особливості новел Г. Джеймса. Зосереджено увагу на методиці вивчення англійської новели XIX ст. у шкільному курсі літератури (вказано на методичні підходи та дидактичні принципи вивчення жанру, описано методику проведення уроків, присвячених аналізу новел Е. По та Г. Джеймса).

Ключові слова: літературний процес, англійська новела XIX ст., Е. По, Г. Джеймс, методика вивчення жанру.

SUMMARY

The work deals with the peculiarities of studying the English short story of the XIXth century in the course of World Literature in the secondary education institution (based on the works of E. Poe and H. James). The attention is focused on the theoretical foundations of researching the English short story of this period. The genre-specific characteristics of the short story (its essence, evolution and classification) are examined. The development of the English short story is traced within the context of the literary process of the era. The significance of this genre in shaping students' reading culture is considered. The emphasis is placed on the works of E. Poe, defining the relevance of studying the themes, issues and poetics of his texts. The ideological and artistic features of H. James' short stories are analyzed. The attention is also given to the methodology of studying the English short story of the XIXth century in the school literature curriculum (methodological approaches and

didactic principles of teaching the genre are defined and the methodology for conducting lessons on analyzing the short stories of E. Poe and H. James is described).

Keywords: literary process, the English short story of the XIXth century, E. Poe, H. James, methodology of genre study.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit ist der Erforschung der Besonderheiten des Studiums der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts im Rahmen des Weltliteraturkurses an allgemeinbildenden Schulen (am Material der Werke von E. Poe und H. James) gewidmet. Der Schwerpunkt liegt auf den theoretischen Grundlagen der Untersuchung der englischen Novelle dieser Periode. Die genrespezifischen Merkmale der Novelle – ihr Wesen, ihre Entwicklung und Klassifikation – werden analysiert. Die Entwicklung der englischen Novelle im Kontext des literarischen Prozesses der Epoche wird nachverfolgt. Die Bedeutung des untersuchten Genres für die Ausbildung der Lesekultur von Schulkindern wird aufgezeigt. Besonderes Augenmerk gilt dem Schaffen von E. Poe; die Relevanz der Untersuchung der Themen, Problemfelder und poetischen Besonderheiten seiner Werke wird umrissen. Die inhaltlich-künstlerischen Besonderheiten der Novellen von H. James werden erforscht. Ebenso wird die Methodik des Studiums der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts im schulischen Literaturunterricht betrachtet (methodische Ansätze und didaktische Prinzipien der Genrevermittlung werden benannt; die Methodik der Durchführung von Unterrichtsstunden zur Analyse der Novellen von E. Poe und H. James wird beschrieben).

Schlüsselwörter: literarischer Prozess, englische Novelle des 19. Jahrhunderts, E. Poe, H. James, Methodik der Genrevermittlung.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ.....	11
1.1. Жанрова специфіка новели: сутність, еволюція та класифікація	11
1.2. Розвиток англійської новели XIX століття у контексті літературного процесу доби	Ошибка! Закладка не определена. 7
1.3. Значення англійської новели XIX століття у формуванні читацької культури школярів.....	Ошибка! Закладка не определена. 5
РОЗДІЛ ІІ. ТВОРЧІСТЬ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО І ГЕНРІ ДЖЕЙМСА ЯК ВЗІРЕЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ.....	30
2.1. Тематика, проблематика та поетика новел Едгара Аллана По.....	30
2.2. Ідейно-художні особливості новел Генрі Джеймса	37
РОЗДІЛ ІІІ. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ У КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗСО.....	47
3.1. Методичні підходи та дидактичні принципи вивчення новели у шкільному курсі.....	47
3.2. Методика проведення уроку з аналізу новели Едгара Аллана По	54
3.3. Методика проведення уроку за новелою Генрі Джеймса	58
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	67

ВСТУП

Сучасна шкільна освіта орієнтована на формування читацької, культурної та естетичної компетентностей учнів, що визначено у чинній програмі з зарубіжної літератури для закладів загальної середньої освіти, затвердженій Міністерством освіти і науки України (2022 р.). Особливу роль у цьому процесі відіграє вивчення художніх текстів, які мають глибокий філософський зміст, розмаїту проблематику і водночас є зразками високої літературної майстерності. Саме до таких належить англійська новела XIX століття, що посідає значне місце у світовій літературі й у шкільному курсі зарубіжної літератури.

XIX століття – це період активного розвитку англійської прози, формування психологічної, детективної та соціальної новели, яка стала одним із провідних жанрів епохи. Зразками англійської та американської новели цього періоду є твори Едгара Аллана По, Генрі Джеймса, Томаса Гарді, Джозефа Конрада, Оскара Вайлда, які створили нову модель короткої прози – концентровану за змістом, напружену за фабулою і глибоку за психологічним підтекстом. Особливо показовими у цьому контексті є творчість Едгара Аллана По, основоположника новели жаху і детективної новели, та Генрі Джеймса, який заклав підвалини психологічного реалізму у короткій прозі.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осучаснення методики викладання зарубіжної літератури, зокрема творів англомовних письменників, з урахуванням нових освітніх стандартів, компетентнісного підходу, цифровізації навчального процесу і підвищення рівня мотивації учнів до читання складних, інтелектуально насичених текстів. Проблема вивчення англійської новели XIX століття у школі має не лише літературознавчий, а й педагогічний вимір – вона пов'язана з розвитком критичного мислення, емоційного інтелекту та вміння аналізувати текст у культурному контексті.

Творчість Едгара Аллана По та Генрі Джеймса є надзвичайно цінною для шкільного вивчення, оскільки обидва автори у своїх новелах звертаються до

тем, які залишаються близькими й сучасному підлітку: межа між реальністю і уявою, моральний вибір, страх, відповідальність за власні вчинки, самопізнання. Новели «Падіння дому Ашерів», «Серце-виказка», «Поворот гвинта» чи «Дейзі Міллер» не лише відзначаються естетичною досконалістю, а й створюють широке поле для аналітичного, етичного й творчого осмислення, що робить їх надзвичайно продуктивним матеріалом для шкільних занять.

Вивчення англійської новели у шкільному курсі зарубіжної літератури сприяє розширенню літературного кругозору учнів, формуванню міжкультурної компетентності, розвитку навичок порівняльного аналізу літературних творів. Згідно з чинною навчальною програмою, тексти Едгара Аллана По та Генрі Джеймса вивчаються у 9-10 класах у контексті теми «Література реалізму» та «Модерністські тенденції у літературі кінця XIX – початку XX століть». Водночас практика свідчить, що викладання цих творів часто має фрагментарний характер, обмежується переказом сюжету або поверхневим аналізом символіки, тоді як потенціал новели як жанру залишається не розкритим повною мірою. Саме тому виникає потреба в удосконаленні методики вивчення англійської новели з урахуванням жанрових і психологічних особливостей тексту, вікових характеристик учнів і можливостей сучасних освітніх технологій.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблемам літературознавчого аналізу новели, англо-американської прози (В. Агеєва, О. Білецький, М. Зеров, Д. Чижевський, І. Франко, Р. Метьюз, Р. Бойл), методики викладання зарубіжної літератури (О. Ісаєва, Г. Токмань, Л. Мірошніченко, Л. Кадемія, Н. Волошина). Особливе значення для роботи мають сучасні методичні концепції формування читацької компетентності, розроблені в межах проєктів Нової української школи.

Мета магістерської роботи – обґрунтувати методичні особливості вивчення англійської новели XIX століття в закладах середньої освіти на прикладі творчості Едгара Аллана По та Генрі Джеймса, а також розробити

методику проведення уроків з використанням інноваційних підходів до аналізу художнього тексту.

Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. З'ясувати жанрові особливості англійської новели XIX століття та її місце у літературному процесі.
2. Проаналізувати поетику новел Едгара Аллана По та Генрі Джеймса у контексті розвитку англо-американської короткої прози.
3. Визначити дидактичні засади і методичні прийоми, що забезпечують ефективне вивчення англійської новели у закладах загальної середньої освіти.
4. Розробити методику проведення уроків за новелами Едгара По і Генрі Джеймса.

Об'єкт дослідження – англійська новела XIX століття, головним чином, коротка проза Едгара По та Генрі Джеймса.

Предмет дослідження – жанрові особливості англійської короткої прози, методичні засади, форми й прийоми роботи з новелами Едгара По та Генрі Джеймса на уроках літератури.

Методи дослідження включають аналіз наукової, методичної й художньої літератури, порівняльно-типологічний метод, елементи літературного аналізу, педагогічне спостереження.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до проблеми вивчення англійської новели XIX століття в шкільному курсі зарубіжної літератури, у визначенні оптимальних методичних прийомів для роботи з новелами Е. По та Г. Джеймса з урахуванням компетентнісного підходу.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження в роботі вчителів-словесників, у розробці уроків, позакласних занять, інтегрованих проєктів, а також при створенні методичних рекомендацій для закладів загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Окремі положення дослідження були апробовані у доповіді «Жанр англійської новели в теоретичній проєкції» на XI

Міжнародній науковій конференції «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів» (24 квітня 2025 року, м. Київ).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ

1.1. Жанрова специфіка новели: сутність, еволюція та класифікація

Новела посідає особливе місце серед видів прози, адже поєднує стислість викладу з глибиною розкриття людського характеру. Це твір, у якому одна подія або конфлікт відображає певний життєвий злам чи моральний вибір героя. За визначенням О. Білецького, новела – «невеликий за обсягом прозовий твір, що має чітку композицію і несподівану розв'язку» [3, с. 52]. В. Агєєва вважає, що новела стала однією з найвиразніших форм літературного мислення, бо дозволяє показати людину в момент внутрішнього переживання, у ситуації, коли її почуття або вчинок набувають особливого сенсу [1, с. 22]. Подібної думки дотримується Л. Кадемія, зазначаючи, що новела вчить бачити людину не ззовні, а зсередини, крізь рух думки та емоцій [14, с. 35]. Слово *povella* походить від італійського «новина» і вперше з'явилося в добу Відродження, коли короткі оповідки про повсякденне життя набули літературної форми. Поступово жанр розвивався від анекдотичного оповідання до високохудожнього твору. У XIX столітті новела перетворилася на засіб глибокого дослідження людини. Її популярність пояснюється змінами суспільного життя: зростанням темпу міста, пошуком нових форм самовираження, інтересом до психології. У літературі цього періоду вона стала втіленням напруженості людського досвіду й потреби осмислити власне «я» [25, с. 41].

В англійській традиції новела пройшла складний шлях. Письменники дедалі більше відходили від простого оповідання, прагнучи до зображення внутрішнього світу особистості. Як зазначає О. Байрак, у коротких прозових творах XIX століття зосереджено увагу не стільки на події, скільки на психологічному стані персонажа, що переживає кризу або духовне прозріння

[2, с. 27]. Саме тому англійська новела набуває філософського змісту й наближається до жанрової досконалості, яку демонструють твори Едгара Аллана По та Генрі Джеймса.

Науковці відзначають три головні ознаки новели: стислість сюжету, психологічну глибину й несподівану кінцівку. У кожному з цих елементів відчувається прагнення автора до максимального емоційного впливу. Цю думку розвиває А. Сидоренко, наголошуючи, що саме динамічна побудова сюжету робить новелу зручною для аналізу у шкільному курсі, адже учень може простежити логіку дії від зав'язки до кульмінації [40, с. 18]. Н. Волошина вбачає в новелі особливу форму спілкування між автором і читачем, коли кожна деталь має значення, а жодне слово не є випадковим [7, с. 24]. Це робить жанр надзвичайно придатним для навчальної роботи: учні вчать не лише стежити за змістом, а й розпізнавати підтекст, символіку, емоційні відтінки мови.

Л. Мірошніченко підкреслює, що саме компактність і логічна завершеність новели допомагає педагогу формувати в школярів уміння аналізувати літературний твір, знаходити провідні мотиви та осмислювати вчинки героїв [26, с. 29]. Коротка форма не обмежує зміст, навпаки, загострює сприйняття й стимулює мислення учнів. Отже, новела – це не просто невеликий за обсягом твір, а спосіб художнього пізнання людини, де кожен елемент має значення і спрямований на розкриття людської природи у короткому, але напруженому сюжеті.

Еволюція новели є одним із найцікавіших процесів у розвитку європейської літератури. Її історія починається з епохи Відродження, коли коротка оповідь стала засобом фіксації життєвих історій і моральних висновків. Уже тоді ця форма мала особливу функцію – передати людський досвід у стислому, але емоційно насиченому вигляді. Протягом XVII-XVIII століть новела поступово відокремилася від народного оповідання й перетворилася на інтелектуальний жанр, у якому відбилася бажання письменників спостерігати людину в дії, під мікроскопом її почуттів. На думку С. Мельника, справжній

розквіт новели розпочинається саме у ХІХ столітті, коли суспільство переживає глибокі зміни: урбанізацію, зростання ролі індивіда, появу нових соціальних контрастів [25, с. 41]. Ці процеси вимагали нової художньої форми, здатної швидко й точно фіксувати найтонші зміни людської свідомості. Тому новела стала своєрідним дзеркалом часу, що відображало не лише події, а й психологію людини, її реакцію на виклики життя.

У європейському контексті саме німецькі та французькі автори визначили основні риси жанру. Й. В. Гете, Г. Клейст, Т. Манн і Г. де Мопассан надали новелі естетичної довершеності та моральної напруги. В англomовному світі паралельний процес відбувався під впливом інших традицій – романтичної, готичної та реалістичної. Англійська та американська проза ХІХ століття зосередила увагу на психологічному й моральному конфлікті, що відображав духовну кризу індивіда. У цей період особливу роль відіграла творчість Едгара Аллана По, якого дослідники вважають засновником модерної новели. Саме він сформулював принцип єдності враження, згідно з яким кожна деталь повинна працювати на створення цілісного емоційного ефекту. По вважав, що короткий твір здатний передати почуття з більшою силою, ніж великий роман, бо не розпорошує увагу читача [63, с. 118]. Його новели «Падіння дому Ашерів», «Серце-виказка» і «Чорний кіт» стали зразками психологічної точності й художнього ритму.

Дещо пізніше Генрі Джеймс переніс увагу з подієвості на психологічну ситуацію, на «внутрішню драму» персонажа. У новелах «Поворот гвинта» та «Дейзі Міллер» він зосередився на тонких відтінках свідомості, конфліктах між ілюзією і реальністю. Джеймс не прагнув ефектної розв'язки, натомість відкривав перед читачем простір для роздумів і сумнівів. Як зазначає Р. Гелловей, його внесок полягає у перетворенні короткої прози на філософське дослідження людської природи [60, с. 104]. ХІХ століття стало добою, коли новела вийшла за межі літературної розваги і перетворилася на інструмент художнього пізнання людини. У цьому жанрі поєдналися елементи романтизму, реалізму й символізму, що дозволило письменникам передавати не

лише зовнішні події, а й невидимі рухи свідомості. Поступово новела набула рис, які зробили її самостійною формою: лаконічний виклад, напружений сюжет, точність психологічного портрета та художня завершеність.

О. Байрак підкреслює, що саме в англо-американській літературі XIX століття новела стала віддзеркаленням внутрішніх коливань людини між раціональним і містичним, між вірою й сумнівом [2, с. 27]. Таке поєднання емоційної напруги й інтелектуальної глибини надало жанру універсальності: його можна було використовувати як для моралізаторської оповіді, так і для психологічного експерименту. Історичний розвиток новели пов'язаний також із поступовим зміщенням фокуса з дії на сприйняття. Якщо ранні твори описували події, то пізніші досліджували внутрішній світ героя, його думки та почуття. Цей перехід, за спостереженням О. Гончара, зробив коротку прозу зручним інструментом виховання естетичного сприйняття в читача [10, с. 38]. Саме ця риса пояснює, чому новела так природно вписується у шкільну програму з літератури – вона вчить розуміти людину через художнє слово.

Поступова еволюція жанру завершилася появою різних його різновидів: реалістичної, готичної, соціальної, психологічної, філософської, детективної. Усі вони відрізнялися тематикою, але мали спільну рису – спрямованість на внутрішній світ людини. Ця особливість і зробила новелу одним із найпопулярніших жанрів європейської та англійської літератури XIX століття. Новела в літературі XIX століття виявила надзвичайну здатність пристосовуватися до суспільних і культурних змін, не втрачаючи своєї художньої цілісності. Вона об'єднала у собі елементи реалізму, романтизму, символізму й психологізму, завдяки чому постала у багатьох формах, що й зумовило необхідність її наукової класифікації. Л. Кадемія пояснює, що різновиди новели виникають через різні творчі завдання авторів, які по-своєму осмислюють людський досвід і художні засоби його передачі [14, с. 37]. Дослідники умовно поділяють класифікацію новел на три напрямки – жанрово-тематичний, композиційно-змістовий і стильовий. Кожен із них дозволяє побачити, як коротка проза розкриває життя людини через фабулу, внутрішній

монолог чи образну систему. Байрак О. вказує, що тематичне розмаїття англійської новели XIX століття пояснюється змінами читацьких уподобань та розвитком міської культури, яка вимагала від літератури швидких і точних реакцій на реальність [2, с. 28].

Композиційна будова новели має важливе значення для сприйняття її цілісності. Мірошніченко Л. зазначає, що саме послідовність подій і логічна побудова сюжету створюють у новелі напруження й завершеність, що особливо помітно у творах Едгара По, де кожен елемент підпорядкований загальному враженню [26, с. 30]. Сильова класифікація звертає увагу на художні прийоми – від символічного до реалістичного, від романтичного до психологічного. Гелловей Р. у своєму дослідженні про Генрі Джеймса зауважує, що його новели вирізняються складним синтаксисом, інтелектуальною насиченістю й концентрацією думки [60, с. 106]. Щоб продемонструвати різноманіття жанрових форм і виражальних засобів, нижче подано таблицю 1.1.1, у якій узагальнено класифікацію новел за провідними критеріями – тематичним, композиційним і стильовим.

Таблиця 1.1.1.

Класифікація новел за основними ознаками

Критерій класифікації	Основні різновиди новел	Приклади авторів і творів	Провідні художні риси
Тематичний	Готична, соціальна, психологічна, філософська, детективна	Едгар Аллан По – «Падіння дому Ашерів»; Генрі Джеймс – «Поворот гвинта»; Гі де Мопассан – «Ожерельє»	Емоційна напруга, моральний вибір, дослідження внутрішнього світу, протиставлення страху й розуму
Композиційний	З несподіваною розв'язкою, сповідальна, описова, рефлексивна	Едгар Аллан По – «Серце-виказка»; Генрі Джеймс – «Дейзі Міллер»	Єдність дії, обмежений час подій, внутрішній монолог, ретельна побудова фіналу
Стильовий	Реалістична, символічна, романтична, іронічна, психологічна	Генрі Джеймс, Томас Манн, О. Генрі, Едгар По	Лаконізм, підтекст, художня деталь, психологічна глибина

Використані джерела: [2]; [14]; [26]; [60].

Після узагальнення можна зробити висновок, що класифікація новели відображає не лише розвиток літератури, а й зміну способів мислення. І. Кушнір наголошує, що знайомство з різновидами новели допомагає учням глибше розуміти творчі наміри письменника і водночас формує здатність оцінювати художній твір як цілісне явище [21, с. 45]. Це особливо важливо у шкільній практиці, де вивчення жанрових типів сприяє розвитку уважного читання, уміння співвідносити форму і зміст, бачити за сюжетом етичні та філософські смисли.

Н. Волошина підкреслює, що робота з різновидами новели формує естетичну культуру учнів, адже кожен тип твору розкриває іншу грань людських почуттів – від страху і тривоги до співчуття й прозріння [7, с. 25]. Для вчителя класифікація новел є важливим орієнтиром під час добору текстів для уроків і побудови логіки їх вивчення. Вона допомагає поєднувати історико-літературний контекст із емоційним сприйняттям, забезпечуючи гармонійне поєднання аналізу й виховання. Новела залишається живим жанром саме тому, що здатна відображати людину у всій складності її внутрішнього світу. У короткому сюжеті сконцентровано те, що в інших жанрах розкривається сторінками – мить прозріння, відчуття, моральний вибір. Саме ця властивість і визначає її важливість як у літературознавстві, так і в шкільному навчанні. Жанрова природа новели безпосередньо впливає на способи її вивчення в шкільному курсі зарубіжної літератури. Її лаконічність, концентрація смислу та виразність художніх деталей створюють умови для глибокого аналізу навіть у межах одного уроку. Як зазначає В. Агеева, коротка форма сприяє розвитку читацької активності, оскільки дає змогу учням швидко охопити сюжет і водночас зануритися у внутрішній світ героїв [1, с. 22]. Новела не вимагає тривалого переказу, натомість спонукає до осмислення мотивів поведінки, підтекстів і символів.

Педагогічне значення цього жанру полягає в тому, що він формує аналітичне мислення, здатність зіставляти образи та робити висновки. Н. Волошина наголошує, що новела є найзручнішим матеріалом для уроків,

побудованих на діалозі та співпраці вчителя з учнем, адже коротка форма сприяє обговоренню ідей, а не механічному запам'ятовуванню подій [7, с. 24]. Таке навчання розвиває естетичний смак, увагу до художньої деталі та здатність емоційно співпереживати персонажам. Оскільки новела часто містить несподівану кінцівку, учитель може використовувати цей прийом як педагогічний ресурс. Під час читання доцільно зупинитися перед розв'язкою й запропонувати учням передбачити подальший розвиток подій. Такий прийом, про який говорить М. Бондаренко, активізує мислення, спонукає школярів до творчої взаємодії з текстом і вчить аргументувати власну думку [4, с. 56]. У подальшій дискусії учні порівнюють свої версії з авторським фіналом, що формує навички інтерпретації. Л. Мірошніченко зазначає, що аналіз новели повинен охоплювати не лише сюжет і образи, а й композиційні особливості, адже саме структура допомагає зрозуміти, як створюється напруження та емоційний ефект [26, с. 32]. Учитель має звертати увагу учнів на ритм оповіді, зміну темпу, появу символічних деталей, що сприяє формуванню цілісного художнього бачення.

Методичні рекомендації передбачають, що вивчення новели варто проводити у три етапи: підготовчому, аналітичному та творчому. На підготовчому етапі учні знайомляться з автором і контекстом доби, на аналітичному – досліджують структуру та образи, а на творчому – висловлюють власне бачення через есе, інсценізацію чи малюнок. Такий підхід відповідає вимогам Нової української школи, де акцент робиться на розвитку компетентностей, а не на механічному запам'ятовуванні [42, с. 19].

1.2. Розвиток англійської новели XIX століття у контексті літературного процесу доби

XIX століття стало для англійської літератури періодом небувалого розквіту. Цей час відзначався динамічними суспільними змінами: розвитком промисловості, зростанням міст, піднесенням середнього класу та поширенням

грамотності. Усе це створило сприятливе середовище для утвердження короткої прози, яка змогла швидко відгукуватися на запити нової аудиторії. Як підкреслює І. Гнатюк, поява широкого кола читачів зумовила потребу у творах, що можна було прочитати за короткий час, але які водночас не поступалися художньою глибиною великим романам [9, с. 18]. Соціальний контекст XIX століття вимагав нової художньої мови. Англійська новела стала відповіддю на прагнення сучасників побачити відображення реального життя у стислій і виразній формі. У цей період активно розвивається преса, літературні журнали, альманахи, що публікують короткі оповіді. Завдяки цьому жанр новели перетворився з елітарного на масовий, а короткий формат став важливою ознакою літературної культури епохи. Л. Кадемія вважає, що саме новела дозволила письменникам поєднати художній експеримент із популярністю серед широкого кола читачів [14, с. 40]. Поступове зміщення інтересу з зовнішнього на внутрішнє життя людини стало визначальним у розвитку новели. Якщо роман того часу часто відображав соціальні колізії, то новела зверталася до індивідуального досвіду, до психологічного стану персонажа. Це зумовлено загальним духовним кліматом доби, у якій зростала увага до людської особистості, її почуттів і морального вибору. У цьому контексті англійська коротка проза стала лабораторією, де письменники випробовували нові способи художнього аналізу душевних переживань.

Суттєвий вплив на формування жанру мала романтична традиція кінця XVIII – початку XIX століття. Її уявлення про надзвичайність, фантазію, загадковість і внутрішній конфлікт людини відчутні у ранніх творах Вашингтона Ірвінга, Вальтера Скотта, Натаніеля Готорна. Саме з цих джерел англійська новела успадкувала поєднання буденного і фантастичного, реальності та уяви. За словами С. Мельника, романтизм заклав у коротку прозу ідею про те, що навіть незначна подія може стати вікном у глибини людської свідомості [25, с. 42]. Поступово на перший план виходить реалізм, що змінив і тональність, і тематику новели. У другій половині століття письменники дедалі частіше зображують внутрішній світ героя у звичайних життєвих ситуаціях, де

головне не подія, а реакція людини на неї. Так формується психологічна новела, яка стане одним із найхарактерніших різновидів англійської короткої прози. Саме тут починають працювати Едгар Аллан По та Генрі Джеймс, кожен з яких по-своєму осмислив жанрові можливості короткого оповідання.

О. Гордієнко зазначає, що новела XIX століття не лише розважала, а й виконувала пізнавальну функцію, адже в ній відбивалися наукові, філософські та соціальні ідеї часу [11, с. 37]. Через невеликі за обсягом тексти письменники висловлювали складні думки про мораль, страх, совість, відповідальність і природу людської свідомості. Саме завдяки цьому англійська новела перетворилася на гнучку форму інтелектуального й психологічного експерименту. Отже, соціокультурні передумови XIX століття – розвиток друку, зростання освіченості населення, вплив романтизму та реалізму – створили ґрунт для становлення новели як одного з найпоширеніших і найвпливовіших жанрів англійської літератури. Її поява була не випадковою, а закономірною відповіддю літератури на запит часу, коли людина вперше відчула себе не лише частиною суспільства, а й самостійним духовним світом.

Період першої половини XIX століття позначився появою нової хвилі короткої прози, у якій поєднувалися традиції романтизму та перші елементи реалізму. У цей час відбувається формування художнього бачення світу, де головним об'єктом зображення стає не зовнішній конфлікт, а внутрішній стан людини. Англійська новела цього періоду – це своєрідне поєднання мрійливості, філософських роздумів і психологічної аналітики. Вона виступає як перехідна форма між романтичною оповіддю та зрілою реалістичною прозою. Романтична традиція зробила значний внесок у становлення цього жанру. Як зазначає С. Білецький, саме романтизм сформував у літературі інтерес до виняткової особистості, незвичайної ситуації, піднесеного почуття і символічної деталі [3, с. 52]. Ці риси відчутні в коротких творах Вашингтона Ірвінга, які відкрили шлях англомовній новелі. Його «Легенда про Сонну лощину» та «Ріп ван Вінкль» стали класичними зразками поєднання буденності й фантастичного, що пізніше успадкували і британські, і американські автори.

Вплив романтизму відбився й у творчості Вальтера Скотта, який, хоч і відомий насамперед як романіст, створив низку оповідань, у яких історичні події переплітаються з особистими переживаннями героїв. Ця тенденція до психологічного осмислення історії стане характерною для англійської прози середини століття.

З утвердженням реалістичних тенденцій новела почала змінювати свій фокус. Якщо раніше вона концентрувалася на виняткових характерах, то тепер – на повсякденних людях і моральних ситуаціях. Як підкреслює Н. Волошина, реалістична новела стала дзеркалом соціальних відносин, але водночас зберегла художню лаконічність і внутрішню напругу [7, с. 28]. У цей час активно розвиваються новели соціального спрямування, які порушують проблеми праці, бідності, станової нерівності. Особливу роль у формуванні нової естетики відіграв Чарльз Діккенс, який створив низку коротких творів – «Сигнал» і «Привиди» – де показав поєднання реального й містичного як способу відтворення моральних колізій. Діккенс, хоч і не вважав себе новелістом, заклав підґрунтя для розвитку англійської психологічної новели. Письменники, які з'явилися пізніше, перейняли у нього вміння поєднувати соціальний аналіз із глибоким емоційним підтекстом. Щоб наочно показати зміну домінант і художніх рис новели у двох етапах – романтичному та ранньореалістичному, нижче подано таблицю 1.2.1, яка відображає ключові тенденції цього процесу.

Таблиця 1.2.1.

Порівняльна характеристика романтичного та ранньореалістичного етапів розвитку англійської новели

Етап літературного розвитку	Основні автори	Провідні теми та мотиви	Художні особливості новели
Романтичний етап(1800-1840 рр.)	Вашингтон Ірвінг, Вальтер Скотт, Натаніель Готорн	Надприродне, моральна дилема, мрійливість, зіткнення ідеалу і реальності	Символічність, описова насиченість, поєднання реального і фантастичного, піднесений стиль
Ранньореалістичний етап (1840-1870 рр.)	Чарльз Діккенс, Елізабет Гаскелл, Вільям	Соціальна несправедливість, моральна відповідальність, побутові конфлікти, індивідуальна	Лаконічність, документальна точність, психологічний аналіз, моральний підтекст

	Коллінз	самотність	
--	---------	------------	--

Використані джерела: [3]; [7]; [9]; [14].

Перехід від романтизму до реалізму позначився не лише зміною тем, а й зміною мети мистецтва. Якщо романтики прагнули до вираження ідеалу, то реалісти прагнули до пізнання правди життя. Цей рух визначив і подальший розвиток англійської новели, зробивши її здатною передавати найтонші психологічні переживання. За спостереженням І. Котенка, саме у середині XIX століття коротка проза стала головним інструментом для дослідження моральної свідомості людини, її страхів, сумнівів і відповідальності [18, с. 44]. Романтична спадщина не зникла, вона лише трансформувалася. У творах другої половини століття мотиви надприродного й фантастичного починають відігравати символічну роль, відображаючи психологічний стан героїв. Ця тенденція згодом приведе до формування готичної та психологічної новели, що стане основою творчості Едгара Аллана По й Генрі Джеймса. Отже, перші десятиліття XIX століття заклали підмурок для тієї художньої еволюції, яка зробила англійську новелу одним із найскладніших і найглибших жанрів світової літератури.

Середина XIX століття стала періодом активного розвитку тих напрямів англійської короткої прози, які поєднали у собі інтелектуальну глибину, емоційну напругу та символічну багатозначність. Психологічна і готична новела, що з'явилися в цей час, не лише змінили структуру оповіді, а й вплинули на формування модерного бачення людини. На думку О. Гончара, саме цей період позначився переходом від зовнішнього опису до аналізу внутрішнього світу персонажа, коли важливою стає не подія, а її сприйняття героєм [10, с. 34]. Психологічна новела виникла як результат інтересу письменників до природи людських емоцій, інтуїції, страхів і моральних коливань. Автори почали звертатися до внутрішніх монологів, сновидінь, асоціацій і символів, щоб передати найтонші відтінки переживань. Як зауважує Р. Гелловей, цей напрям вивів літературу на рівень філософського експерименту, адже кожен твір став дослідженням свідомості [60, с. 105]. Саме

тому новела перетворилася на форму, здатну поєднувати ліризм, драматизм і аналітичність. Особливе місце у формуванні готичної новели посідає творчість Едгара Аллана По. Його внесок не обмежується темою страху чи жаху – він створив нову модель оповіді, де всі деталі підпорядковані створенню єдиного емоційного ефекту. У статті «Філософія композиції» По наголошував, що кожне слово має сприяти цілісному враженню. У цьому полягала його революція у жанрі, яка вплинула на всю подальшу коротку прозу [63, с. 118]. У творах «Серце-виказка», «Чорний кіт», «Падіння дому Ашерів» автор поєднав раціональну точність із емоційною глибиною, показавши, що страх і провина можуть бути не лише зовнішніми подіями, а станами душі.

Вплив По відчутний і у творчості британських письменників. Його ідеї надихнули Генрі Джеймса, який поєднав готичну атмосферу з психологічним аналізом. Якщо По фокусувався на темряві підсвідомого, то Джеймс вивчав межу між реальністю та ілюзією. Як зазначає Дж. Родрігес, саме у творчості Джеймса готика перетворюється на інтелектуальний простір, де жах стає метафорою внутрішньої тривоги [67, с. 57]. Новела «Поворот гвинта» стала символом переходу від класичної готики до психологічного модернізму. У середині століття також спостерігається поєднання готичних мотивів із соціальною проблематикою. Це видно у новелах Шарлотти Бронте та Елізабет Гаскелл, де містичне використовується як художній засіб для висвітлення духовних криз, жіночих страхів і моральних виборів. Ці авторки надали готичному жанру нового звучання, пов'язавши його з темами емансипації та внутрішньої свободи. Важливим явищем стала і психологічна новела реалістичного спрямування. Як зауважує І. Котенко, у цей час коротка проза дедалі частіше відмовляється від зовнішньої подієвості, замінюючи її інтелектуальними й моральними конфліктами [18, с. 44]. Цей тип оповіді заклав основи майбутнього модернізму і підготував ґрунт для творчості письменників початку ХХ століття. Щоб узагальнити провідні риси готичної та психологічної традицій, нижче подано таблицю 1.2.2, яка демонструє порівняння їхніх художніх принципів, тематики та авторських стратегій.

**Порівняння готичної та психологічної традицій англійської новели
середини XIX століття**

Напрямок	Основні представники	Провідні теми	Художні особливості	Приклади творів
Готична новела	Едгар Аллан По, Шарлотта Бронте, Елізабет Гаскелл	Страх, вина, смерть, невидиме зло, містичне покарання	Темна символіка, контраст світла і тіні, атмосфера напруги, мотив замкненого простору	Е. По – «Падіння дому Ашерів»; Е. Гаскелл – «Стара кімната»; Ш. Бронте – «Джейн Ейр» (новелістичні епізоди)
Психологічна новела	Генрі Джеймс, Елізабет Гаскелл, Джордж Еліот	Внутрішній конфлікт, самотність, ілюзія, моральна відповідальність	Внутрішній монолог, символічна деталь, підтекст, суб'єктивна точка зору	Г. Джеймс – «Поворот гвинта»; Е. Гаскелл – «Ліззі Лі»; Дж. Еліот – «Ліфтонський лікар»

Використані джерела: [10]; [18]; [60]; [63]; [67].

Друга половина XIX століття стала етапом, коли англійська новела досягла художньої зрілості та перетворилася на універсальний засіб філософського й психологічного пізнання людини. Цей період збігається із кризою вікторіанських цінностей, розвитком науки, зростанням інтересу до внутрішнього світу особистості. Письменники дедалі частіше звертаються до теми свідомості, підсвідомих імпульсів і моральної невизначеності. Як підкреслює В. Левчук, у цей час новела стає «дзеркалом внутрішнього світу людини, що втратила прості моральні орієнтири й шукає сенс серед суперечностей доби» [22, с. 30].

У літературі 1870-1890-х років жанр короткої прози розвивається у двох напрямках – психологічному й філософському. Якщо перший продовжує лінію, започатковану Генрі Джеймсом, то другий тяжіє до символізму й морального осмислення світу. Джеймс зосереджується на тонкому аналізі сприйняття, на невловимих станах душі, тоді як письменники типу Джорджа Мередіта або Томаса Гарді прагнуть узагальнити досвід людських страждань у формі художнього есе. Так новела перетворюється на поліфонічний жанр, у якому

поєднуються реалістичні й модерністичні риси. Л. Коломієць зазначає, що наприкінці XIX століття коротка проза стає «лабораторією модернізму», де письменники експериментують із часом, композицією, оповіддю, зміною перспективи [17, с. 58]. Саме в цей період Джеймс вводить прийом «точки зору героя», який згодом стане базовим принципом психологічної прози XX століття. Його новели «Дейзі Міллер», «Звір у хащах» і «Поворот гвинта» демонструють перехід від класичної побудови до умовної, де межа між реальністю та уявою поступово стирається.

Водночас у літературі з'являється тенденція до філософського узагальнення. Новелістична форма дозволяла авторам говорити про сенс життя, моральну відповідальність, ідею свободи через короткі, але глибокі історії. Письменники цієї доби не прагнули до зовнішніх ефектів, натомість шукали правду внутрішнього переживання. Як наголошує І. Кушнір, така побудова оповіді вчить читача бачити світ не з позиції спостерігача, а зсередини людської свідомості [21, с. 47]. На межі століть новела поступово виходить за межі традиційного реалізму, наближаючись до модерністичного розуміння тексту як потоку свідомості. Джеймс, Вайлд, Стівенсон, Конрад у різних формах розробляють спільну ідею: показати людину, роздвоєну між мораллю й інстинктом, між розумом і підсвідомим. За спостереженням П. Вільямса, саме цей період став основою для формування новітньої художньої естетики XX століття, у якій короткий твір став рівноцінним роману за глибиною думки [70, с. 64]. Для узагальнення основних напрямів розвитку англійської новели другої половини XIX століття подано таблицю 1.2.3, що демонструє еволюцію від класичного реалізму до передмодерністських пошуків.

Таблиця 1.2.3.

Основні напрями розвитку англійської новели другої половини XIX ст.

Напрямок розвитку	Провідні автори	Тематичні домінанти	Художні риси та новаторські прийоми
Психологічна новела	Генрі Джеймс, Джордж Еліот	Сприйняття, самотність, моральна невизначеність	Внутрішній монолог, точка зору героя, неоднозначність фіналу
Філософська новела	Томас Гарді, Оскар Вайлд	Призначення людини, етичний вибір, трагізм буття	Символізм, парадокс, афористичність, іронічний підтекст

Реалістична соціальна новела	Вільям Коллінз, Мері Бреддон	Соціальна нерівність, становище жінки, моральний компроміс	Документальна достовірність, стисла композиція, драматична кульмінація
------------------------------	------------------------------	--	--

Використані джерела: [17]; [21]; [22]; [70].

Отже, друга половина XIX століття стала вершиною розвитку англійської новели, яка пройшла шлях від романтичної оповіді до психологічного й філософського аналізу. У цей період жанр остаточно звільнився від вторинності й став рівноправною частиною літературного процесу.

1.3. Значення англійської новели XIX століття у формуванні читацької культури школярів

Англійська новела XIX століття посідає особливе місце в системі навчання зарубіжної літератури, оскільки вона має надзвичайну виховну, пізнавальну та естетичну цінність. Її коротка, але змістовна форма створює умови для цілісного сприйняття художнього твору навіть у межах одного уроку, що особливо важливо у шкільній практиці. Як зазначає В. Агєєва, коротка проза сприяє формуванню активного читача, здатного не лише відтворювати зміст, а й інтерпретувати підтекст, художню ідею та психологію персонажа [1, с. 25]. Освітній потенціал англійської новели полягає в тому, що вона допомагає школярам зрозуміти людину через літературу. У новелах цього періоду показано найскладніші моральні ситуації – зіткнення добра і зла, страх перед невідомим, пошук істини, спокуту провини. Учень, читаючи ці твори, не просто знайомиться з текстом, а проживає досвід героїв, що розвиває емпатію, критичне мислення та емоційну зрілість. Як підкреслює Л. Буга, саме емоційна залученість є основою читацької культури, адже без внутрішнього співпереживання текст не залишає сліду в свідомості [6, с. 33]. Використання англійської новели в освітньому процесі також сприяє розвитку аналітичного мислення. Кожна деталь у такому творі має значення, тому під час аналізу школяр вчиться уважності до слова, інтонації, образу. Це навчає не лише розуміти літературу, а й мислити логічно, робити висновки, узагальнення. Під

час обговорення новели вчитель може звертати увагу на композицію, символіку, конфлікт, стиль, що допомагає розвивати здатність бачити структуру тексту. О. Волошина наголошує, що новела формує в учня вміння «читати між рядків», що є однією з головних ознак читацької культури [7, с. 27].

Крім того, саме цей жанр виховує в учнів смак до якісної літератури. У добу цифрових технологій, коли увага дитини часто розпорошена, новела є ідеальною формою для повернення інтересу до читання. Вона коротка, але містить художню глибину, а тому може конкурувати з візуальними засобами інформації. Завдяки цьому вчитель має змогу виховувати естетичну сприйнятливість, показуючи, що навіть невеликий текст може викликати сильне інтелектуальне й емоційне враження. Значення англійської новели для розвитку читацької культури також полягає у формуванні моральних орієнтирів. У творах Едгара Аллана По, Генрі Джеймса, Елізабет Гаскелл чи Оскара Вайлда школяр стикається з універсальними питаннями: як відрізнити істину від ілюзії, як приймати моральні рішення, як не втратити людяність у конфлікті між добром і злом. Ці теми набувають особливої ваги в контексті сучасної школи, де виховання громадянина і духовно зрілої особистості є пріоритетом освіти.

І. Кушнір підкреслює, що вивчення новели допомагає учням усвідомити зв'язок між літературою й життям, бо через художній образ вони навчаються бачити у звичайних ситуаціях глибший сенс [21, с. 46]. Саме це і становить сутність читацької культури – здатність сприймати літературу не як розвагу, а як спосіб пізнання себе і світу. У контексті навчання англійська новела XIX століття має універсальний потенціал. Вона дозволяє поєднувати естетичне, моральне й пізнавальне виховання, формуючи в учнів стійку мотивацію до читання. Такий жанр навчає розуміти підтекст, поважати авторську думку, мислити критично й цінувати слово – тобто створює базу для розвитку справжньої читацької культури, без якої неможливе духовне зростання особистості.

Розвиток читацької культури школярів неможливий без системного використання художніх творів, які поєднують пізнавальний зміст із сильним емоційним впливом. Англійська новела XIX століття відповідає цим вимогам, оскільки формує в учнів не лише інтерес до літератури, а й уміння осмислювати художній текст у широкому культурному контексті. Як зазначає М. Бондаренко, робота з короткою прозою в школі має бути спрямована не лише на відтворення змісту, а насамперед на розвиток уміння інтерпретувати ідейно-емоційні смисли твору [4, с. 53]. Методичні умови ефективного формування читацької культури полягають у створенні освітнього середовища, де учні мають можливість висловлювати власні судження, ставити запитання до тексту, шукати зв'язки між прочитаним і власним досвідом. Саме англійська новела завдяки своїй концентрованій формі стає зручною моделлю для реалізації цих принципів. За словами І. Котенка, короткий твір активізує мислення, адже змушує учня зосередитися на деталях і причинно-наслідкових зв'язках, що сприяє формуванню критичного читача [18, с. 45].

Важливою умовою є поєднання індивідуального та колективного аналізу. Робота в парах або групах, спільне обговорення ідей персонажів чи мотивів поведінки сприяють глибшому розумінню художнього змісту. Таке навчання відповідає сучасній педагогічній парадигмі, у якій головною є діяльність учня, а не лише передача знань від учителя. Учень у процесі аналізу короткого тексту поступово вчиться відчувати авторський стиль, бачити символічні підтексти, розпізнавати художні прийоми. Для ефективного розвитку читацької культури велике значення має інтеграція літературного аналізу з іншими видами діяльності – творчим письмом, ілюструванням, створенням мініпроектів. Це дозволяє урізноманітнити сприйняття твору, поглибити емоційний зв'язок із ним і підвищити рівень залучення учнів. Як наголошує О. Панченко, використання інтерактивних методів, таких як літературна дискусія, рольова гра або «коло думок», допомагає сформувати в учнів навички самостійного судження, що є основою читацької культури [34, с. 63]. Щоб узагальнити основні методичні умови формування читацької культури засобами англійської

новели, нижче подано таблицю 1.3.1, яка відображає провідні принципи, методи й очікувані результати навчальної роботи з короткою прозою XIX століття.

Таблиця 1.3.1.

**Методичні умови формування читацької культури школярів у процесі
вивчення англійської новели XIX століття**

Методичний принцип	Конкретна форма реалізації	Роль учня	Очікувані результати
Діалогічність навчання	Обговорення мотивів героїв, обмін думками, літературні дебати	Активний співрозмовник, аналітик	Формування критичного мислення, уміння аргументувати власну позицію
Інтеграція видів діяльності	Поєднання читання з ілюстрацією, переказом, творчим завданням	Творець, інтерпретатор	Розвиток уяви, асоціативного мислення, емоційної пам'яті
Компаративний підхід	Порівняння новел Е. По і Г. Джеймса, аналіз різних стилів	Дослідник літературних зв'язків	Усвідомлення спільних тем, розуміння художньої еволюції
Особистісна орієнтація	Зіставлення ситуацій у творі з власним життєвим досвідом	Співучасник подій, рефлексуючий читач	Підвищення емоційної чутливості, формування моральних орієнтирів

Використані джерела: [4]; [18]; [21]; [34].

Методична ефективність англійської новели пояснюється тим, що вона поєднує інтелектуальний і моральний аспекти виховання. Під час читання школяр не лише розуміє текст, а й занурюється у внутрішній світ героїв, оцінює їхні вчинки, розмірковує над вибором між добром і злом. Як зазначає Л. Мірошниченко, така робота створює ґрунт для формування глибокої читацької свідомості, у якій розуміння тексту поєднується з особистим переживанням [26, с. 32]. Новела стає інструментом виховання активного, етичного та мислячого читача, здатного не лише інтерпретувати літературні твори, а й застосовувати отримані смисли у власному житті. Саме тому її систематичне використання в шкільному курсі є важливим чинником розвитку духовно зрілої особистості. Формування читацької культури в учнів неможливе без розвитку їхньої естетичної чутливості, морального усвідомлення та комунікативних навичок. Англійська новела XIX століття має унікальну

здатність поєднувати всі ці складники, адже її художня форма концентрована, а зміст глибоко гуманістичний. Вона вчить не тільки розуміти текст, а й відчувати його, розпізнавати емоційні підтексти, символи, ритм мови. Саме ця властивість короткої прози робить її незамінним інструментом формування естетичної культури школярів. Як наголошує Н. Поліщук, літературне читання має не лише розвивати інтелект, а й формувати «здатність бачити красу слова, гармонію думки і почуття» [37, с. 29].

РОЗДІЛ II

ТВОРЧІСТЬ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО І ГЕНРІ ДЖЕЙМСА ЯК ВЗІРЕЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ

2.1. Тематика, проблематика та поетика новел Едгара Аллана По

Творчість Едгара Аллана По (1809-1849) становить особливе явище в англomовній новелістиці XIX століття. Його твори поєднують художню логіку раціонального мислення з підсвідомими імпульсами людської психіки, створюючи цілісну філософсько-естетичну концепцію людського існування. Письменник осмислює світ як простір між реальним і ілюзорним, де краса та жах виступають двома сторонами однієї сутності. Саме тому в його новелах завжди поруч страх і пристрасть, розум і безумство, смерть і прекрасне. Як відзначає Дж. Фрімен, По свідомо поєднує метафізичні пошуки з точною структурою оповіді, створюючи «раціональну форму для ірраціональних емоцій» [59, с. 72]. Естетика По заснована на визнанні музичності та гармонії як вищих законів мистецтва. Кожна новела, навіть якщо її сюжет побудовано на страхітливій події, має внутрішній ритм і емоційний цент, що веде читача до передбачуваного, але неминучого висновку. Так народжується ефект художньої цілісності, який По називав «єдиним враженням». У його новелах немає випадкових деталей: усе підпорядковане одній емоційній цілі, одному настрою, одному образу свідомості. Такий підхід перетворює коротку прозу на високоорганізовану художню структуру, де психологічне набуває філософського звучання [63, с. 58].

Особливістю філософського бачення По є спроба зазирнути в глибини людського «я», розкрити природу зла та страху як внутрішніх пружин людської поведінки. Письменник створює цілу галерею персонажів, одержимих ідеєю, комплексом або виною, для яких межа між дійсністю та галюцинацією стирається. У новелі «Серце-виказка» (1843) він розкриває феномен психологічного роздвоєння та вплив почуття провини на людську свідомість, а

в «Падінні дому Ашера» (1839) показує руйнування людського духу під тиском власних страхів. Ці твори не тільки демонструють знання По у галузі психології, а й свідчать про його інтуїтивне розуміння механізмів несвідомого, що випереджало наукові ідеї Фрейда. Про це пише Р. Гелловей, зазначаючи, що По перетворив психічний стан людини на естетичний предмет мистецтва [60, с. 41].

Не менш важливим для По є поняття краси як моральної категорії. Його естетика базується на уявленні про «сумну красу», де смуток є найвищим вираженням поетичного. Саме тому новели «Лігея» (1838), «Елеонора» (1841), «Береніка» (1835) перетворюють смерть на символ вічної гармонії між людським і вселенським. Через таке поєднання філософії і поезики По формує новий тип героя – мислячу людину, для якої світ є не лише матеріальним, а насамперед символічним. Відтак його новела стає простором для роздумів про сенс життя і смерті, про таємницю людської душі [61, с. 27]. Філософські засади творчості По відкрили шлях до модерної психологічної прози та зробили його попередником не лише англійських, а й європейських майстрів новели. Його естетична система побудована на взаємодії розуму й емоцій, свідомого й підсвідомого, що згодом підхопили Генрі Джеймс, Оскар Вайлд та Стефан Цвейг. Отже, філософське підґрунтя творчості По є основою для розуміння його поезики та художньої моделі світу, яка сприяє глибшому усвідомленню можливостей англійської новели як засобу пізнання людської душі.

Психологічна побудова новел Едгара Аллана По стала новаторською для літератури XIX століття. Письменник поєднав у своїй творчості аналітичну точність і глибоку емоційну напругу, створивши унікальний тип художнього світу, де внутрішні переживання героя визначають розвиток сюжету. На відміну від романістів того часу, По не цікавила соціальна драма, його увага була зосереджена на внутрішній людині – на станах свідомості, підсвідомих імпульсах, страхах, мареннях і відчутті провини. Саме тому його новели стали лабораторією людських емоцій. Як зазначає Р. Томас, По першим перетворив емоційний досвід на інструмент жанрової структури, зробивши почуття не

темою, а формотворчим принципом [69, с. 24]. Емоційна напруга у творах По не випадкова, вона зумовлена точною композиційною побудовою. Кожен епізод підпорядкований логіці наростання психологічного конфлікту. Це можна побачити у творах «Чорний кіт» (1843), «Серце-виказка», «Падіння дому Ашера», де внутрішній монолог героя розкриває не події, а поступову трансформацію його психіки. Так виникає ефект співпричетності читача до хворобливої свідомості персонажа. У цьому полягає головний внесок По у розвиток англійської новели – він створив модель, у якій сюжетна дія зливається з психічним процесом, а зовнішній конфлікт стає відображенням внутрішнього. Щоб узагальнити особливості побудови психологічної структури його новел, нижче подано таблицю 2.1.1, де відображено головні елементи емоційної динаміки творів Едгара Аллана По та їхню функцію в розвитку сюжету.

Таблиця 2.1.1

Психологічна та емоційна структура новел Едгара Аллана По

Елемент психологічної побудови	Його зміст у новелах По	Функція у творі	Приклади
Внутрішній монолог героя	Потік думок, що розкриває його свідомість і провину	Створення ефекту автентичності переживань, занурення читача в психічний стан	«Серце-виказка», «Чорний кіт»
Емоційна напруга	Поступове нагнітання страху, жаху або одержимості	Підтримка ритму оповіді, підготовка кульмінації	«Падіння дому Ашера»
Символічні деталі	Матеріальні предмети (око, серце, дзвін), що мають психологічне значення	Перетворення зовнішнього світу на відображення душевного стану героя	«Бочонок амонтільядо», «Маска Червоної смерті»
Ритмічність і повтори	Повторення слів або образів, що створюють відчуття гіпнозу	Формування художнього ритму, що передає емоційний стан	«Лігея», «Береніка»
Кульмінаційний афект	Емоційна вибуховість, коли герой усвідомлює свою провину або приреченість	Катастрофічне завершення, моральне прозріння або саморуйнування	«Серце-виказка», «Падіння дому Ашера»

Використані джерела: [59]; [63]; [69].

Ця емоційна логіка у творчості По стала своєрідним «кодом психологічного письма». Її мета – не лише показати страх чи божевілля, а зробити їх елементом внутрішньої драми свідомості. Письменник досягає цього через особливу мелодику фрази, повтори, монотонні інтонації, які поступово створюють відчуття одержимості. Як зазначає К. Лізак, у структурі короткої новели По простежується «ритм свідомості», який нагадує дихання людини у стані афекту [64, с. 15]. Завдяки такому підходу Едгар Аллан По не лише розширив жанрові межі новели, а й започаткував психологічний реалізм у короткій прозі. Його твори стали взірцем того, як емоційна динаміка може виконувати структурну функцію, створюючи єдність між формою і змістом. Саме цей принцип згодом вплинув на розвиток англійської та американської літератури кінця XIX – початку XX століть, а також на художню концепцію Генрі Джеймса, який продовжив пошук внутрішньої правди у прозі.

Художній світ новел Едгара Аллана По вибудований на глибокій символічній системі, яка відображає внутрішні переживання людини. Для письменника кожен предмет або подія є не просто частиною сюжету, а знаком духовного стану героя. Його образи не лише створюють атмосферу, а й несуть у собі багатозначні смисли – філософські, етичні, психологічні. По розробив унікальну поетику символу, у якій матеріальні речі набувають метафізичного змісту. Як наголошує Л. Буономо, символ у його новелах є водночас художнім кодом і способом розкриття несвідомого [56, с. 14]. Важливою рисою поетики По є те, що символи завжди мають подвійне значення – вони одночасно описують зовнішній світ і внутрішній стан героя. Наприклад, у новелі «Падіння дому Ашера» будинок стає проекцією свідомості Родеріка Ашера: його руйнування відображає психічне розкладання власника. У «Серці-виказці» звук серця – це не фізичний шум, а голос совісті, який переслідує героя до моменту зізнання. Таке поєднання психології та символізму створює особливу естетику – естетику одержимості. Щоб узагальнити головні образи та символи, характерні для новел Едгара Аллана По, нижче подано таблицю 2.1.2, у якій

відображено основні мотиви його творчості, їхні смислові функції та емоційне навантаження.

Таблиця 2.1.2.

Символи та образи у новелах Едгара Аллана По

Символ / образ	Його смислове значення	Емоційне навантаження	Приклади новел
Будинок	Втілення внутрішнього світу героя, стану його душі	Тривога, самотність, розпад особистості	«Падіння дому Ашера»
Серце	Символ совісті, провини, морального осуду	Страх, сором, каяття	«Серце-виказка»
Дзвін, тікання часу	Уособлення смерті, неминучості долі	Безсилля, приреченість	«Маска Червоної смерті»
Дзеркало	Відображення внутрішньої сутності, подвоєння «я»	Хворобливе самопізнання	«Лігея», «Береніка»
Морок, туман, ніч	Стан несвідомого, межа між реальністю та ілюзією	Страх, містична зосередженість	«Чорний кіт», «Елеонора»

Використані джерела: [56]; [63]; [67].

Символічна система новел По побудована за принципом глибинної відповідності: кожен зовнішній знак віддзеркалює психологічний процес. Завдяки цьому його твори набувають універсального виміру. Вони не лише розповідають історію, а й досліджують природу людської душі. По майстерно використовує контрасти – світло й темряву, рух і застиглість, звук і тишу – для того, щоб передати мінливість внутрішніх станів. Його мова насичена музичністю, метафорами, внутрішніми римами, що створює відчуття ритму навіть у прозовій формі. Художній стиль письменника вирізняється точністю, лаконізмом і поетичною напругою. Кожне слово у його новелі виконує структурну функцію, підсилюючи основний емоційний ефект. Як підкреслює М. Родрігес, По володів винятковим чуттям композиції, завдяки чому навіть найкоротший текст перетворювався на замкнену модель всесвіту [67, с. 33]. Його поетика базується на прагненні створити «абсолютну єдність» між формою і змістом, де символи стають не лише художніми образами, а й носіями філософських узагальнень.

Новаторство По полягає в тому, що він перетворив коротку прозу з простого оповідання на аналітичний жанр. Його новели мають чітко вибудовану логіку, композиційну симетрію й естетичну гармонію. Кожна

деталь підпорядкована ідеї досягнення кульмінаційного емоційного ефекту. У «Серці-виказці» це страх, у «Чорному коті» – жах від усвідомлення злочину, у «Масці Червоної смерті» (1842) – відчуття безсилля перед неминучим. Така концентрація емоції створює напружену форму оповіді, яка утримує увагу читача від першого до останнього рядка. Особливу роль у структурі новели По відіграє композиційна симетрія. Вона проявляється у ритмі повторів, послідовності сцен, чергуванні напруження й розрядки. Таке ритмічне моделювання робить його прозу схожою на поезію. Елементи повтору, паралелізму, алітерації й звукових рим створюють ефект внутрішньої музичності, завдяки якій новела набуває поетичної форми навіть у межах прози. Ця риса згодом стала характерною для модерністської літератури, зокрема у творах Джеймса Джойса й Вірджинії Вулф [60, с. 44].

По не лише експериментував із формою, а й створював нові типи оповіді. Він уперше ввів у літературу образ детектива-аналітика, який мислить логічно, послідовно й системно. Його оповідання «Убивства на вулиці Морґ» започаткувало цілий напрям детективної прози, у якому головною подією є не злочин, а процес мислення. Цей жанр, побудований на раціональному розгортанні сюжету, став своєрідною антитезою його готичним новелам, проте обидва різновиди підпорядковані одній меті – розкриттю прихованих механізмів людської психіки. Як відзначає К. Лізак, навіть у детективних історіях По головним героєм залишається не людина, а її свідомість [64, с. 18].

Ще однією інновацією стало використання поєднання естетики жаху з філософським підтекстом. Письменник довів, що страх може бути не лише емоцією, а й формою пізнання. Його герої переживають катастрофу не зовні, а всередині себе, і саме в цьому процесі досягають морального прозріння. Страх у По має етичну природу: він очищає, змушує побачити істину. Такий підхід змінив уявлення про функцію готичного жанру, зробивши його глибоко інтелектуальним. Ця риса вплинула на всю подальшу європейську літературу, зокрема на творчість Генрі Джеймса, який переосмислив поетику жаху як психологічну категорію [67, с. 35]. У системі художніх інновацій По особливе

місце посідає його ставлення до оповідача. Письменник руйнує традиційне поняття об'єктивного оповідача, натомість створює голос, який сумнівається, помиляється, губиться у власних спогадах. Така невизначеність позиції оповідача надає новелі багатозначності. Вона дозволяє читачеві бути співтворцем смислу, що повністю узгоджується з його естетикою «інтелектуальної участі». Як зазначає Дж. Девіс, По винайшов форму оповіді, у якій «читач не спостерігає історію, а проживає її разом із героєм» [58, с. 40].

Жанрові інновації Едгара Аллана По стали основою для формування нового типу короткої прози – інтелектуально-емоційної, концентрованої, символічної. Його новели поєднують точність конструкції з багатством підтекстів, логічну побудову з поетичним звучанням. Саме тому творчість По визначає перехід від романтизму до модерної психологічної школи, стаючи центральним етапом у розвитку англійської та американської новели.

Проблематика новел письменника спрямована на осмислення духовної сутності людини. По порушує питання вини й моральної відповідальності, свободи й детермінізму, межі між розумом і безумством. Його твори демонструють, що зло не існує зовні – воно живе в людині, у її нездатності приборкати власні пристрасті. Саме це робить його прозу не просто готичною чи жахливою, а морально-філософською. Внутрішня катастрофа персонажа завжди веде до прозріння, яке має духовний вимір. Такий підхід відрізняє По від більшості його сучасників, для яких психологічна мотивація залишалася другорядною.

З педагогічного погляду, творчість По має значний освітній потенціал. Його новели дають змогу формувати у школярів критичне мислення, розвивати уяву, аналітичні навички та емоційну культуру. Під час роботи з цими творами учні навчаються аналізувати внутрішній світ героя, розуміти символіку, бачити приховані смисли. Важливо, що коротка форма новели відповідає віковим і психологічним можливостям старшокласників: вона не перевантажує їх обсягом тексту, але дає простір для глибоких роздумів. Використання новел Едгара Аллана По у навчанні стимулює інтерес до читання, сприяє розвитку

естетичного сприйняття й емоційної чуйності. Отже, новели Едгара Аллана По – це не лише шедеври літератури XIX століття, а й дієвий інструмент формування читацької та емоційної культури школярів. Їхня тематика охоплює найглибші прояви людського досвіду, а поетика формує естетичну свідомість, навчаючи цілісному сприйняттю мистецтва слова. Використання цих творів у шкільному курсі є не просто літературним аналізом, а процесом духовного розвитку, що сприяє вихованню мислячої, чутливої і морально відповідальної особистості.

2.2. Ідейно-художні особливості новел Генрі Джеймса

Генрі Джеймс (1843-1916) – одна з найвизначніших постатей англomовної прози кінця XIX століття, який заклав підвалини психологічного реалізму та глибокої внутрішньої аналітики персонажа. Його новели – це не просто короткі оповіді про побут чи моральні дилеми, а ретельно вибудовані дослідження людської свідомості. На відміну від Едгара Аллана По, який прагнув створити «єдиний емоційний ефект», Джеймс поставив у центр художнього аналізу сам процес сприйняття – те, як людина мислить, оцінює, сумнівається, тлумачить дійсність. Як наголошує Р. О'Коннор, у своїх новелах Джеймс не зображує подію, а «розкриває спосіб, у який людський розум сприймає цю подію» [65, с. 52]. Його естетична концепція спирається на переконання, що література – це форма пізнання реальності через індивідуальний досвід. Джеймс не прагне фіксувати об'єктивні факти; навпаки, він показує, як факти стають частиною внутрішнього світу героя, проходячи через призму його уяви та почуттів. Такий підхід зумовив народження нового типу оповіді, який у подальшому вплинув на модерністську прозу. Кожна новела Джеймса стає полем спостереження за свідомістю – багатшаровою, рефлексивною, схильною до самоспостереження. У цьому сенсі його творчість стала перехідним етапом між класичним реалізмом Діккенса та Теккерея і модернізмом Вірджинії Вулф чи Джойса.

Філософська основа його письма пов'язана з уявленням про непізнаванність істини. У центрі його творів – не відповідь, а процес пошуку. Герої Джеймса живуть у світі, де моральні критерії не є сталими, а кожне рішення має наслідки, що змінюють їхнє внутрішнє життя. Письменник перетворює моральну дилему на психологічний експеримент, у якому важливо не те, що сталося, а те, як людина це пережила. У його новелах немає чіткої дихотомії добра і зла; є лише тонкі відтінки мотивів, намірів і самообману. Однією з визначальних рис його естетики є ідея «центру свідомості» – внутрішньої точки зору, з якої ведеться оповідь. Джеймс першим у прозі систематично застосував обмежений ракурс оповіді, коли події подаються очима персонажа, і саме його сприйняття стає єдиною правдою для читача. Це надає його творам особливої напруженості, адже читач мусить самостійно інтерпретувати мотиви дій і думок героя. Отже, автор відходить від позиції всезнаючого оповідача, притаманної вікторіанській літературі, і формує нову модель читання – співпереживальну, інтелектуально активну.

Філософія Джеймса відзначається також глибоким інтересом до феномену людських стосунків. Його персонажі завжди перебувають на межі між почуттям і обов'язком, між внутрішньою правдою та соціальними умовностями. У цих суперечностях письменник бачить справжню драму сучасної людини. Новела для нього – це простір, у якому мораль і психологія стають предметом тонкого спостереження. У творі «Папір будинку Аспернів» (1888) він досліджує межу між цікавістю та вторгненням у приватність, у «Повороті гвинта» (1898) – конфлікт між вірою і сумнівом, між дитячою невинністю і дорослою жорстокістю. Такі теми розкривають складність людської душі та її невловимість для остаточних оцінок. Особливість Джеймса полягає у тому, що він поєднав художню майстерність з етичним аналізом, створивши прозу спостереження, де форма й ідея перебувають у рівновазі. Його твори вимагають уважного, вдумливого читання, а це робить їх надзвичайно цінними в освітньому процесі. Вони виховують не тільки читацьку культуру, а й здатність мислити, порівнювати, аналізувати. За словами П. Вільямса, у прозі

Джеймса «сам процес читання стає актом морального вибору», оскільки читач має сам вирішити, кому вірити й як тлумачити двозначні події [70, с. 39]. Отже, філософсько-естетичне підґрунтя творчості Генрі Джеймса полягає у спробі осмислити свідомість як головний предмет літературного пізнання. Його новели перетворюють психологічне спостереження на мистецтво думки, що поєднує інтелектуальну складність, моральну глибину й художню довершеність.

Психологічний реалізм Генрі Джеймса став визначальним напрямом у розвитку англійської прози кінця XIX століття. Його новели не відтворюють події, а досліджують мотиви, відчуття та внутрішні реакції героїв. Письменник розглядає людину як складну духовну істоту, чия поведінка зумовлена не зовнішніми обставинами, а глибинними психологічними процесами. Цей підхід перетворив прозу Джеймса на інтелектуальне мистецтво – на форму, у якій головним предметом зображення є людська свідомість у момент морального вибору. Як зазначає Р. Гелловей, для Джеймса характерне «зміщення фокусу дії з подій на внутрішній рух думки» [60, с. 38]. У більшості новел герої не здійснюють активних учинків, а спостерігають, аналізують, відчувають. Вони вразливі до деталей, до відтінків настроїв, до того, що відбувається між словами. Усе, що стає драматичним у творах Джеймса, розгортається в межах людської свідомості. У новелі «Папір будинку Аспернів» головний герой не просто намагається дістати листи Дж. Байрона, а проживає моральний конфлікт між пристрасстю дослідника і вторгненням у чужу гідність. Це зіткнення мотивів і етичних сумнівів і є справжньою подією твору.

Психологічна аналітика Джеймса базується на глибокому знанні людської природи. Його герої мислять парадоксально: вони можуть усвідомлювати неправоту, але діяти всупереч логіці; вони відчувають провину, але не можуть відмовитися від бажання. Це створює враження внутрішньої боротьби, що нагадує сповідь або самоаналіз. Як підкреслює П. Вільямс, у Джеймса «кожне почуття має історію, кожен порух душі – відбиток попереднього досвіду» [70, с. 47]. Такий рівень психологічної глибини робить його прозу близькою до

психоаналітичного письма, хоча сам письменник працював задовго до появи фройдизму. Особливу увагу Джеймс приділяє внутрішнім змінам свідомості під впливом моральних обставин. Його герої поступово переходять від невинності до усвідомлення, від наївності до іронії. Цей процес має драматичний характер, але його рушієм є не зовнішній конфлікт, а рефлексія. У новелі «Поворот гвинта» оповідачка поступово втрачає певність у власних спостереженнях, а разом із нею і читач опиняється в межовій ситуації між реальністю та уявою. Саме в таких психологічних коливаннях розкривається справжня напруга його прози.

Оповідач у творах Джеймса є особливою художньою постаттю. Він не всезнаючий і не об'єктивний, а емоційно залучений до подій. Через це читач постійно відчуває двоїстість – невпевненість у тому, чи можна довіряти розповідачу. Така наративна стратегія створює ефект багатоплановості: текст живе в напрузі між тим, що сказано, і тим, що відчувається. Це стало визначальним новаторством Джеймса і згодом вплинуло на цілу традицію модерної літератури, де внутрішній голос героя став основним засобом вираження психологічного конфлікту. Письменник також розглядає людську психіку як динамічну систему, де думка ніколи не зупиняється. У його новелах рідко буває остаточне вирішення: герої залишаються у процесі роздумів, сумнівів, пошуків. Завдяки цьому оповідь набуває рис потоку свідомості, хоча побудована надзвичайно чітко й логічно. Як зазначає К. Лізак, саме Джеймс першим перетворив мислення персонажа на головний сюжет, відкривши шлях модернізму [64, с. 22].

Психологічний реалізм Джеймса не є холодним або абстрактним. Навпаки, його внутрішній аналіз завжди емоційно насичений. Герої не просто розмірковують – вони страждають, кохають, ревнують, помиляються. Їхня логіка підпорядкована почуттю, тому навіть інтелектуальні персонажі виглядають живими, суперечливими, людськими. Саме в цьому полягає справжня сила його новели: у здатності показати складність душевного життя без зовнішнього пафосу, лише через тонкі коливання свідомості.

Психологічний реалізм Генрі Джеймса – це не просто літературний стиль, а спосіб мислення. Він вимагає від читача співучасті, вчить уважності до підтекстів, до емоцій, що приховані за словами. Його новели розвивають здатність до морального судження й інтелектуального співпереживання – те, що особливо цінне в шкільній практиці. Робота з творами Джеймса в освітньому процесі допомагає виховувати в учнів критичне мислення, спостережливість і глибину аналізу. Отже, психологічний реалізм Генрі Джеймса – це художня система, у центрі якої перебуває свідомість людини як поле морального та естетичного досвіду. Його новели показують, що істина не є заданою, а народжується в діалозі між внутрішнім світом героя та читачем.

У центрі художнього світу Генрі Джеймса завжди перебуває людина, яка стоїть перед моральним вибором. Його новели не зводяться до зображення подій – вони досліджують, як рішення, прийняте під впливом обставин, змінює особистість. У творах Джеймса конфлікт не зовнішній, а внутрішній: це зіткнення між обов'язком і бажанням, між моральними переконаннями та почуттями, між правдою й самообманом. Саме тому його проза має виразний етичний вимір. Як зазначає Г. Турченко, у творчості Джеймса «моральність є не системою правил, а процесом духовного пізнання» [46, с. 59]. Морально-етичний конфлікт у новелах Джеймса розгортається не в площині покарання чи винагороди, а у формі внутрішнього переживання. Його герої – інтелектуальні й емоційно чутливі люди, які прагнуть досконалості, але постійно стикаються з власними слабкостями. Найчастіше вони виявляються заручниками своєї совісті. У новелі «Папір будинку Аспернів» головний герой зневажає етичні межі, намагаючись заволодіти особистими листами поета, але його перемога обертається духовною поразкою. У «Повороті гвинта» оповідачка, прагнучи врятувати дітей, поступово втрачає моральну рівновагу, стаючи причиною трагедії. Такі колізії показують, що у світі Джеймса мораль – це не догма, а випробування свідомості. Щоб систематизувати основні типи моральних конфліктів у творчості письменника, нижче подано таблицю 2.2.1, у якій

відображено головні морально-етичні моделі поведінки його героїв, їхні наслідки та художні функції.

Таблиця 2.2.1.

Типи морально-етичних конфліктів у новелах Генрі Джеймса

Тип конфлікту	Сутність внутрішнього протиріччя	Приклад із творчості	Художня функція	Можливість використання в освітньому процесі
Конфлікт між обов'язком і почуттям	Герой не може узгодити моральні принципи з особистими емоціями	«Папір будинку Аспернів»	Показує руйнівний вплив егоїзму на духовну рівновагу	Аналіз теми відповідальності, дискусія про мораль вибору
Конфлікт між вірою і сумнівом	Герой втрачає певність у моральній істині або у власних діях	«Поворот гвинта»	Створює напругу між реальністю і психологічною ілюзією	Завдання з інтерпретації двозначних ситуацій, розвиток критичного мислення
Конфлікт між прагненням до істини і самообманом	Герой свідомо чи підсвідомо уникає правди	«Звір у хащах»	Розкриває трагічну природу людської пасивності	Обговорення теми втраченої можливості, роль емпатії
Конфлікт між свободою і соціальною умовністю	Вибір між особистим щастям і нормами суспільства	«Дейзі Міллер»	Показує вплив соціального тиску на внутрішній світ	Аналіз цінностей культури і толерантності
Конфлікт між благими намірами і їх наслідками	Герой прагне добра, але спричиняє шкоду	«Поворот гвинта»	Підкреслює трагічну амбівалентність моральних дій	Створення ситуацій морального вибору на уроці

Використані джерела: [46]; [65]; [70].

Моральна двозначність у новелах Джеймса не є слабкістю його героїв, а радше способом показати складність людського буття. Письменник уникає моралізаторства: він не засуджує, а ставить читача перед потребою самостійно оцінити ситуацію. Саме тому його твори мають величезне значення для формування етичного мислення учнів. На уроках зарубіжної літератури новели Джеймса можна використовувати як приклад морального експерименту, у якому кожен учень має право на власну інтерпретацію. Такі твори ідеально підходять для дискусійного уроку або методу «відкритого запитання», коли вчитель пропонує школярам обрати позицію героя, обґрунтувати її або

відстояти альтернативний погляд. Це сприяє розвитку критичного мислення, навичок аргументації, співпереживання та моральної рефлексії. У цьому контексті методика роботи з новелами Джеймса може поєднувати читання, обговорення, рольові вправи й аналіз підтекстів. Так формується не лише літературна, а й етична компетентність учнів, що особливо важливо для сучасної школи [47, с. 31].

Морально-етична проблематика творчості Джеймса – це не лише об'єкт художнього дослідження, а й дієвий інструмент педагогічного виховання. Її можна інтегрувати в уроки зарубіжної літератури як модель осмислення людських цінностей, що допомагає учням не просто читати, а мислити й почувати. Художня поетика Генрі Джеймса ґрунтується на ідеї, що література має відображати не саму реальність, а її психологічне сприйняття. Письменник відходить від прямого опису подій, зосереджуючись на тому, як вони переживаються героєм. Образ у його новелах стає не зображенням речей, а проявом думки та емоції. Це створює своєрідну «поетику свідомості», де все зовнішнє існує лише через внутрішнє бачення персонажа. Його образна система складна й багатошарова. Вона поєднує символічність із точністю деталей, абстрактність із відчутною реальністю. Наприклад, у новелі «Поворот гвинта» будинок, у якому живуть герої, не лише фізичний простір, а відображення свідомості оповідачки, яка поступово втрачає здатність розрізняти істину і примару. Подібно до цього у новелі «Звір у хащах» головний символ – «звір» – є не зовнішньою загрозою, а уособленням внутрішньої порожнечі героя, який боїться жити. Отже, уся образна система Джеймса працює як психологічне дзеркало: кожен предмет або подія відбивають стан людської душі.

Художня мова Джеймса є однією з найскладніших у англійській прозі XIX століття. Вона позначена синтаксичною багатоповерховістю, довгими періодами, численними уточненнями, відступами та внутрішніми вставками. Його фраза «рухається» подібно до думки – вона обертається навколо ідеї, повертається до неї під новим кутом, розгортається, щоб охопити всі можливі відтінки значення. Така техніка створює ефект інтелектуальної напруги, але

водночас передає глибину роздумів персонажа. У цій мовній складності закладено етичний сенс: думка не може бути спрощеною, так само як і людська свідомість. Для освітнього процесу ця особливість відкриває важливі дидактичні можливості. Робота з мовою Джеймса дозволяє навчати учнів аналізу складних синтаксичних конструкцій, розвитку мовного чуття та вміння бачити логічні зв'язки між частинами тексту. Учитель може організувати завдання на переформулювання складних речень, виявлення підтекстів або переказ з різних точок зору. Такий підхід розвиває не лише літературну, а й мовну компетентність, оскільки поєднує аналіз художнього тексту з практикою критичного мислення [47, с. 35].

Естетичні принципи й художня поетика Генрі Джеймса формують унікальний світ, у якому поєднуються інтелектуальна точність, символічність і моральна глибина. Його новели вчать бачити людину не як носія дії, а як носія свідомості. Саме тому вони мають велике значення не лише для літературознавства, а й для методики викладання зарубіжної літератури, адже навчають мислити глибоко, читати уважно і відчувати естетично.

Тематика новел Генрі Джеймса відзначається винятковою внутрішньою єдністю. Попри розмаїття сюжетів, їх поєднує дослідження духовної ізоляції людини, її невпевненості у власних почуттях та пошуку істини у світі, де кожна реальність може виявитися примарною. Джеймс показує людину в момент зіткнення з невидимими силами – із власною совістю, із суспільним осудом, із самотністю, що поступово перетворюється на духовний виклик. Його герої не протистоять зовнішнім ворогам, а вступають у боротьбу з власною тіннію. Як зазначає М. Фінч, «у Джеймса страх – це не емоція, а форма пізнання» [68, с. 44]. У центрі багатьох новел – мотив самотності, який Джеймс трактує не як соціальне явище, а як екзистенційний стан. Герої, навіть живучи серед людей, відчувають розрив між собою й світом. Вони замкнені у власній свідомості, сприймають реальність через скло внутрішніх переживань. У новелі «Звір у хащах» (1903) герой боїться життя, очікуючи на фатальну подію, і

врешті-решт розуміє, що трагедією стало саме його очікування. Самотність перетворюється на самоприречення, а страх – на духовну хворобу.

Не менш важливим є мотив ілюзії, що пронизує більшість новел Джеймса. Ілюзія для нього не лише обман, а й спосіб існування свідомості, яка прагне сенсу. У новелі «Поворот гвинта» читач постійно балансує між реальністю та привидами, не знаючи, чи бачить оповідачка істину, чи її психічний проєкт. Ця невизначеність створює психологічну напругу, але водночас ставить етичне запитання: чи маємо ми право вірити власним відчуттям? Саме в цьому полягає гуманістичний вимір Джеймсової прози – вона змушує сумніватися, щоб навчити бачити. Щоб чіткіше окреслити домінантні мотиви та їхній дидактичний потенціал, нижче подано таблицю 2.2.3.

Таблиця 2.2.3.

Основні мотиви та духовні конфлікти у новелах Генрі Джеймса

Домінантний мотив	Сутність прояву	Приклад із творчості	Художня функція	Можливість використання на уроці
Самотність	Відчуження героя від світу, неможливість діалогу	“The Beast in the Jungle”	Підкреслює трагізм людської ізоляції	Обговорення теми «страху перед життям», письмова рефлексія
Ілюзія	Змішання реального й уявного, втрата об’єктивності	“The Turn of the Screw”	Створює психологічну напругу, змушує сумніватися	Дискусія «Де межа між правдою і вигадкою?»
Страх	Екзистенційна тривога, пов’язана з моральною відповідальністю	“The Altar of the Dead”	Символізує страх перед смертю і провиною	Аналіз емоцій героїв, вправи на емпатію
Вибір	Моральне рішення між внутрішнім і зовнішнім обов’язком	“Daisy Miller”	Розкриває конфлікт особистості та суспільства	Інтерактивна вправа «Етичний суд над героєм»
Духовне пробудження	Усвідомлення істини через страждання	“The Beast in the Jungle”, “The Aspern Papers”	Відтворює процес самопізнання	Творче завдання «Лист героєві після прозріння»

Використані джерела: [46]; [65]; [68]; [70].

Генрі Джеймс не дає своїм героям простих відповідей. Його новели – це моральні лабіринти, у яких істина постає не як результат, а як шлях. Саме тому вони є цінним матеріалом для навчання школярів розумінню складних психологічних і філософських тем. Робота з ними розвиває не лише літературну грамотність, а й уміння мислити аналітично, розрізняти етичні відтінки, співчувати й аргументувати власну позицію. Для уроку зарубіжної літератури новели Джеймса можна використовувати як приклади морально-психологічного аналізу, вводити в контекст «внутрішньої подорожі» героя. Учитель може пропонувати учням обрати персонажа й простежити його шлях від ілюзії до усвідомлення. Такий прийом формує емпатію й етичне мислення, сприяє глибокому розумінню літературного тексту.

Особливу увагу в методиці варто приділяти порівняльному аналізу з іншими авторами, наприклад, з Едгаром Алланом По, у якого страх має метафізичну природу, а в Джеймса – психологічну. Такий міжавторський діалог дозволяє школярам побачити еволюцію новели від готичного до психологічного реалізму. У підсумку можна стверджувати, що тематика новел Генрі Джеймса виходить за межі свого часу, бо відображає універсальні питання людського існування – страх, самотність, відповідальність і надію на духовне оновлення. Ця багатошаровість робить його твори не лише художніми шедеврами, а й потужним інструментом педагогічного впливу.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НОВЕЛИ XIX СТОЛІТТЯ У КУРСІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗСО

3.1. Методичні підходи та дидактичні принципи вивчення новели у шкільному курсі

Сучасна методика викладання новели в курсі зарубіжної літератури базується на інтеграції компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів. Вони формують педагогічну модель, у центрі якої перебуває учень як активний читач, здатний самостійно відкривати смисли художнього тексту, осмислювати моральні та естетичні цінності й застосовувати їх у власному життєвому досвіді [7, с. 48]. Новела як жанр особливо сприятлива для цього, адже поєднує лаконічність викладу з психологічною глибиною, що дозволяє ефективно організувати урок повного аналітичного циклу – від сприйняття до узагальнення. Мета вивчення художнього тексту у шкільному курсі полягає не лише у відтворенні змісту, а у формуванні компетентного читача, який розуміє текст як мистецьке явище. Ця ідея закріплена у чинних програмах із зарубіжної літератури та в оновленій Концепції літературної освіти МОН України (2020 р.) [12, с. 15]. Учитель повинен допомогти учням розкрити естетичну природу новели, навчити сприймати її не лише розумом, а й серцем. Такий підхід вимагає поєднання когнітивного та емоційного компонентів, де літературний аналіз виступає не як контроль знань, а як процес самостійного відкриття смислу.

Однією з провідних методичних основ є принцип діалогу, що розглядає читання як взаємодію між автором, текстом і читачем. Література стає простором розмови поколінь і культур, а не просто навчальним матеріалом [17, с. 22]. Під час вивчення новели цей принцип реалізується через різноманітні прийоми: «діалог із героєм», «інтерв'ю з автором», «читання з

передбаченням», «асоціативне коло». Такі методи формують у школярів уміння ставити запитання до тексту, прогнозувати розвиток подій і оцінювати поведінку персонажів, що значно підвищує рівень читацької самостійності. У сучасному навчальному процесі також набуває ваги інтегративний підхід. Робота з новелою поєднується з елементами історії культури, філософії, мистецтва, кіномистецтва. Учні можуть зіставляти літературний текст із музикою чи живописом, аналізувати візуальні образи, створені режисерами або художниками, що сприяє розвитку критичного мислення та медіаграмотності [42, с. 64]. Таке розширення контексту допомагає школярам глибше зрозуміти історико-культурні реалії ХІХ століття, у яких формувалася англійська новела, та усвідомити, чому її проблематика залишається актуальною нині. Не менш важливим є принцип варіативності, який передбачає свободу вибору методів і форм організації навчання. Учитель має змогу будувати урок як проблемне дослідження, як інтерактивний діалог або як проєктну діяльність. Такий підхід дозволяє враховувати рівень читацької підготовки учнів, їхній вік та інтереси, забезпечуючи індивідуальний темп пізнання [24, с. 39]. Саме завдяки цьому вивчення новели Едгара Аллана По чи Генрі Джеймса може стати для школярів не лише пізнавальним, а й особистісно значущим досвідом, який формує емоційний інтелект і здатність мислити образно.

Підсумовуючи, сучасна методика вивчення новели орієнтована на учня як активного суб'єкта навчання. Вона поєднує традиційні аналітичні прийоми з інноваційними стратегіями розвитку критичного мислення, медіакомпетентності та емоційної чутливості. Таке поєднання створює основу для ефективного засвоєння творів ХІХ століття, зокрема новел Едгара По й Генрі Джеймса, і готує учнів до осмислення літератури як мистецтва внутрішнього світу людини.

У викладанні новели надзвичайно важливим є усвідомлення дидактичних принципів, які забезпечують ефективне поєднання навчальної, виховної та розвивальної функцій уроку. Вони спрямовані на те, щоб учень не лише запам'ятав зміст твору, а й прожив його інтелектуально та емоційно. У сучасній

педагогічній практиці такі принципи осмислюються через нову гуманістичну парадигму освіти, де література розглядається як засіб формування особистості, її моральної позиції та естетичної культури [1, с. 62]. Принцип наочності реалізується не тільки через використання ілюстрацій, відеофрагментів або презентацій, а й через «візуалізацію» смислів тексту. Під час роботи над новелою учні можуть створювати схеми сюжету, асоціативні карти, таблиці настроїв персонажів, що допомагає конкретизувати абстрактні поняття та глибше усвідомити внутрішню логіку подій. Такий підхід сприяє переходу від пасивного читання до активного моделювання образів, що розвиває уяву й аналітичне мислення [5, с. 71]. Принцип свідомості та активності полягає в організації навчання як спільної діяльності вчителя та учнів, у якій головну роль відіграє особистісна ініціатива школяра. Під час аналізу новели важливо не нав'язувати готові інтерпретації, а стимулювати пошук власних тлумачень. Ефективними виявляються методи «зупиненого читання», обговорення у малих групах, дискусії після кожного епізоду. Завдяки цьому учні не просто повторюють зміст, а віднаходять підтекст, символіку, моральні суперечності, що наближає їх до реального літературознавчого мислення [32, с. 27].

Принцип емоційності є надзвичайно важливим у роботі з новелою, адже саме емоційний відгук стає основою подальшого аналітичного осмислення тексту. Завдання педагога – не придушити емоції, а спрямувати їх у русло глибшого розуміння. На уроці варто створювати атмосферу співпереживання, використовувати методи емпатійного читання, короткі психологічні етюди, рольові завдання, які допомагають учням відчувати внутрішній стан героїв. Такий досвід сприяє розвитку емоційного інтелекту і вихованню гуманістичного ставлення до людини [43, с. 19]. Не менш важливим є принцип цілісності сприйняття художнього твору. Літературний текст не може бути розчленований на фрагменти без втрати своєї естетичної сутності. Тому робота з новелою має включати етапи передчитання, читання та післячитання, які утворюють єдиний процес. На етапі передчитання формується інтерес і прогностичне мислення, у процесі читання відбувається первинне сприйняття та осмислення образів, а

після читання – інтерпретація, оцінка й творче осмислення. Саме послідовність цих дій формує глибоке, системне розуміння літератури [20, с. 54].

Усі зазначені принципи взаємопов'язані між собою і працюють на досягнення однієї мети – формування компетентного, мислячого читача. Вони забезпечують умови для індивідуалізації навчання, розвитку інтересу до літератури та набуття учнями досвіду естетичного спілкування з художнім текстом. У подальших підпунктах роботи ці принципи стануть основою побудови практичної методики уроків за творчістю Едгара Аллана По і Генрі Джеймса, що дозволить продемонструвати їхню реальну педагогічну ефективність. Сучасна школа дедалі активніше впроваджує інноваційні підходи, спрямовані на підвищення мотивації учнів і створення динамічного навчального середовища. Вивчення новели, особливо у старших класах, вимагає не лише глибокого літературного аналізу, а й залучення інтерактивних технологій, що допомагають осмислити текст через дію, творчість і спілкування. Використання цифрових ресурсів, мультимедійних презентацій, онлайн-платформ для аналізу художніх творів стає дієвим засобом інтеграції літературної освіти у сучасну інформаційну культуру [28, с. 45]. Інтерактивні методи дозволяють учням відчувати себе учасниками художнього процесу, а не просто спостерігачами. Наприклад, під час роботи над новелою Едгара Аллана По можна організувати «судове засідання» над героєм, у якому кожна група представляє позицію свого персонажа, або провести «редакторську нараду», де учні обговорюють, як би змінився твір, якби його дія відбувалася у сучасності. Такі форми роботи стимулюють не лише читацьку активність, а й критичне мислення, мовленнєву культуру, здатність аргументувати власну точку зору [41, с. 33].

Важливу роль відіграють проєктні технології, які дають змогу учням створювати власні дослідницькі, аналітичні чи творчі продукти. Наприклад, під час вивчення новели Генрі Джеймса «Поворот гвинта» учні можуть підготувати візуальний проєкт «Психологічний портрет героя», де за допомогою цифрових інструментів (Canva, Padlet, Genially) подають асоціативну карту образу, цитати

та кольорові символи. Такі завдання поєднують текстовий аналіз із візуальним мисленням і дають змогу осмислити підтексти, натяки та внутрішню драматургію, властиву прозі Джеймса [24, с. 41]. Значного поширення набуває метод «цифрового читання», що полягає у використанні інтерактивних текстів, електронних антологій та освітніх платформ на зразок Google Classroom, LearningApps, BookWidgets. Учитель може створювати завдання, у яких учень сам обирає маршрут аналізу, наприклад, перейти за гіперпосиланням на фрагмент біографії автора, відео з екранізації чи інтерактивну карту місця подій. Це не лише розвиває навички самостійної роботи, а й формує інформаційну компетентність, що є однією з ключових вимог Нової української школи [51, с. 12].

Інтерактивні технології дозволяють створювати умови для «занурення» у художній світ новели. Наприклад, прийом «занурення у хронотоп твору» передбачає використання VR- або AR-технологій: учні можуть віртуально відвідати Лондон XIX століття чи дім героя оповідання. У межах звичайного шкільного уроку цей ефект досягається за допомогою ілюстрацій, аудіоатмосфери або читання з музичним супроводом. Такі прийоми сприяють емоційному залученню, що підсилює сприйняття художнього тексту й робить навчальний процес ближчим до сучасного культурного досвіду школярів [39, с. 27]. З метою систематизації найефективніших форм роботи наведемо узагальнення у таблиці 3.1.1, де показано практичне застосування інтерактивних технологій на уроках зарубіжної літератури під час вивчення новели.

Таблиця 3.1.1

Приклади інтерактивних методів у процесі вивчення новели в шкільному курсі

Метод або технологія	Сутність застосування	Освітній результат
«Судове засідання»	Обговорення мотивів поведінки героїв у формі дискусійного процесу	Розвиток критичного мислення, уміння аргументувати
«Редакторська нарада»	Реконструкція сюжету або фіналу твору учнями	Формування творчого підходу до тексту
«Читання з	Зупинка під час читання для	Активізація уваги, розвиток

передбаченням»	прогнозування подій	аналітичних навичок
«Психологічний портрет героя»	Створення інтерактивних карт персонажів	Поглиблення розуміння характерів і підтекстів
«Медіапроект»	Створення учнями відео, подкастів або візуальних есе	Формування цифрової грамотності й комунікаційних умінь

Джерела, використані в таблиці: [41, с. 33]; [39, с. 27]; [24, с. 41].

Після використання інтерактивних прийомів на уроці обов'язково відбувається рефлексійний етап, коли учні підсумовують, що вони відчували й зрозуміли. Це дає можливість перевести емоційний досвід у пізнавальний і зробити висновки про моральну та художню цінність прочитаного. Такий підхід забезпечує глибоке засвоєння змісту новели й формує у школярів цілісне уявлення про літературу як живу духовну практику, що постійно оновлюється. Сучасна методика вивчення зарубіжної літератури ґрунтується на принципі гуманізації освіти, який передбачає визнання унікальності кожного учня та повагу до його особистісного способу сприйняття мистецтва. Література, на відміну від більшості навчальних предметів, має справу не лише зі знанням, а з емоційним і духовним досвідом. Тому вивчення новели у шкільному курсі не може бути уніфікованим: одна й та сама історія може викликати абсолютно різні реакції, і саме це має стати вихідним пунктом для організації діалогу на уроці [22, с. 47].

Індивідуалізація навчання означає створення умов, за яких учень має змогу виявити власну позицію, власний спосіб інтерпретації, і при цьому почуватися вільно у межах навчального процесу. У практиці вивчення новели це досягається через систему завдань різного рівня складності: від репродуктивних до творчо-дослідницьких. Учитель може запропонувати учням обрати одне з кількох питань для обговорення або один із форматів творчої відповіді – есе, інтерв'ю з героєм, лист автору, відеопрезентацію. Такий підхід сприяє розвитку індивідуального стилю мислення, підсилює мотивацію і створює атмосферу особистої зацікавленості у сприйнятті тексту [37, с. 18]. Роль учителя у цьому процесі кардинально змінюється. Він перестає бути носієм абсолютної істини і стає фасилітатором – тим, хто організовує умови

для пошуку знань. Учитель скеровує дискусію, підштовхує учнів до глибших висновків, але не диктує готових тлумачень. Так, під час аналізу новел Едгара Аллана По педагог може запитати: «Чи можна виправдати героя?», «Що у цьому тексті змусило вас відчувати страх або співчуття?», «Як би ви пояснили вчинок героя, якщо б він був вашим другом?». Такі запитання допомагають учням виявити власні емоції, пов'язати літературні ситуації з особистим досвідом і перетворити читання на внутрішній діалог [35, с. 60].

У роботі з новелою Генрі Джеймса доцільно застосовувати метод «інтерпретаційних кіл». Клас поділяється на групи, кожна з яких пропонує власне бачення мотивів поведінки героя або сенсу фіналу твору. Після цього відбувається обговорення, під час якого учні аргументують свої позиції, спираючись на текст. Такий прийом сприяє розвитку логічного мислення, культури аргументації й поваги до іншої точки зору. Саме через різні прочитання учні приходять до розуміння того, що література не дає однозначних відповідей, а навчає мислити, порівнювати й сумніватися [47, с. 29]. Диференціація завдань є важливим складником індивідуалізації. Учитель повинен орієнтуватися не лише на програмні вимоги, а й на реальні можливості учнів. Наприклад, для тих, хто має розвинену уяву, можна дати творче завдання – написати альтернативний фінал або створити ескіз обкладинки. Для тих, хто схильний до аналітичного мислення, – підготувати схему розвитку конфлікту чи таблицю емоційних змін героя. Така варіативність дає змогу кожному відчувати власну значущість у процесі навчання і досягти успіху на своєму рівні [6, с. 23]. Індивідуальний підхід вимагає від учителя високої педагогічної гнучкості та емоційної культури. Важливо не лише знати методики, а й відчувати момент, коли потрібно змінити темп уроку, надати слово учневі, дати йому час на роздуми. Педагогічна емпатія, вміння слухати і розуміти учня стають не менш важливими, ніж літературознавчі знання. Адже справжній урок літератури – це завжди діалог душ, у якому новела виступає лише приводом для розмови про людину. Саме така позиція вчителя створює атмосферу довіри, що є необхідною умовою для глибокого естетичного

сприйняття тексту [8, с. 51]. Отже, індивідуалізація навчання у процесі вивчення новели не суперечить колективній формі роботи, а гармонійно її доповнює. Вона дозволяє кожному учню стати співтворцем уроку, розвиває вміння мислити самостійно, поважати іншу точку зору та відкривати у літературі власний смисл. Саме на таких засадах формується сучасний урок зарубіжної літератури – діалогічний, гнучкий, емоційно наповнений і методично обґрунтований.

Підсумовуючи основні методичні підходи до вивчення новели у шкільному курсі зарубіжної літератури, варто наголосити, що вони мають не лише дидактичне, а й виховне та культуротворче значення. Робота з художнім текстом у школі спрямована не стільки на засвоєння літературознавчих термінів, скільки на формування цілісного читацького досвіду – уміння співпереживати, розуміти підтексти, осмислювати моральні вибори героїв і відчувати естетичну насолоду від слова. Література стає способом виховання духовності, внутрішньої культури та здатності сприймати мистецтво як частину власного життя [20, с. 59].

3.2. Методика проведення уроку з аналізу новели Едгара Аллана По

Побудова уроку, присвяченого творчості Едгара Аллана По, вимагає від учителя особливої педагогічної гнучкості та психологічної уважності. Новела цього автора не лише розкриває складні моральні конфлікти, а й містить глибокий символічний підтекст, що потребує поступового занурення. Тому основна мета такого уроку полягає не у простому переказі сюжету, а у формуванні здатності учнів самостійно осмислювати внутрішній світ героя, розуміти художню умовність готичного жанру та визначати естетичну функцію страху як засобу пізнання людини [56, с. 25].

Під час підготовки уроку педагог орієнтується на компетентнісний підхід, який визначає очікувані результати не лише у знаннях, а у сформованих вміннях. Учні мають навчитися аналізувати настрій, композицію, символіку, а

також висловлювати власне судження про моральний сенс твору. Це вимагає зміни традиційної моделі «учитель-інтерпретатор» на партнерську взаємодію, де вчитель виступає фасилітатором навчального діалогу. На уроці важливо не нав'язувати єдино правильне тлумачення, а стимулювати школярів до пошуку власних висновків через питання, дискусії й творчі завдання [17, с. 24]. Оптимальною формою проведення уроку є проблемно-дослідницький тип, який поєднує аналітичне читання з елементами інтерпретаційної дискусії. Учитель пропонує учням зіткнутися з питанням, яке не має однозначної відповіді. Наприклад: «Чи можна вважати героя По злочинцем, чи він – жертва власної свідомості?», «Як поєднуються краса й жах у структурі твору?». Такі питання активізують критичне мислення й перетворюють учнів на дослідників художнього світу. У процесі цього обговорення формується здатність порівнювати, аргументувати, робити морально-естетичні висновки [5, с. 52].

Важливо, щоб педагог дотримувався етапності роботи з новелою. Спершу створюється емоційний настрій: звучить музичний фрагмент або демонструється ілюстрація, яка передає атмосферу твору. Далі проводиться актуалізація знань – коротке нагадування про добу романтизму й про роль Едгара По у становленні жанру. Потім здійснюється аналітичне читання, коли учні уважно слухають уривки, зупиняючись для коментарів і запитань. На завершальному етапі проводиться творча рефлексія – написання міні-есе, складання карти символів або діалогу з героєм. Така структура уроку забезпечує глибоке залучення школярів у процес розуміння літературного тексту [12, с. 29]. Основним методичним принципом цього уроку є поєднання раціонального й емоційного компонентів. Учитель повинен допомогти учням відчувати естетичну красу твору, навіть якщо вона прихована за мотивами жаху. Для цього варто підкреслити, що страх у По – не самоціль, а спосіб показати складність людського «я». Саме завдяки такій подачі школярі починають сприймати новелу не як страшну історію, а як філософський твір про людську душу. Отже, методика аналізу тексту Едгара Аллана По стає не лише

інструментом навчання літератури, а й засобом формування духовної чутливості й етичного мислення школярів [40, с. 47].

Під час розробки уроку аналізу новели Едгара Аллана По важливо вибудувати логічну послідовність етапів, що забезпечують емоційне залучення, пізнавальну активність і глибоке осмислення художнього змісту. Структура уроку має ґрунтуватися на принципі цілісного сприйняття тексту, коли кожна частина уроку виконує певну функцію – мотивує, інформує, спрямовує на аналіз, сприяє узагальненню та рефлексії. Такий підхід відповідає сучасним вимогам компетентнісного навчання, яке реалізується у курсі зарубіжної літератури для 10-11 класів за програмами МОН України [7, с. 58].

Типовий урок з аналізу новели Едгара По (наприклад, «Серце-виказка» або «Падіння дому Ашерів») складається з п'яти логічно взаємопов'язаних етапів. Перший етап – мотиваційний – має створити атмосферу очікування, зацікавити учнів, викликати емоційне співпереживання. Для цього вчитель може запропонувати коротке аудіо – запис тремтячого серцебиття, уривок із готичної музики або запитати: «Чи відчували ви колись страх без очевидної причини?». Так учні налаштовуються на внутрішню тему твору. Другий етап – передчитання – спрямований на актуалізацію знань. Учитель коротко розповідає про особливості готичної новели, про життєвий шлях По, звертає увагу на його ідею «єдиного враження». Доцільно використати прийом «асоціативний куш»: учні називають слова, що у них асоціюються зі словом «страх», а потім зіставляють ці образи з текстом. Третій етап – аналітичне читання – є основою уроку. Учитель пропонує учням слухати текст, зупиняючись після ключових епізодів для обговорення мотивів героя, символіки серця, образу темряви. Питання мають спонукати до рефлексії: «Що сильніше – розум чи почуття?», «Чому герой сам себе викриває?», «Що означає звук серця – дбодір чи покарання?». Наступний етап – інтерпретаційний, під час якого учні формулюють власне бачення твору. Тут доречні методи «сенкану» (п'ятирядкового вірша за змістом твору), «щоденника вражень» або «мозкової карти символів». Останній етап – рефлексивний, коли школярі

обговорюють, які думки викликав у них твір, як вони розуміють поняття совісті, страху, каяття. На цьому етапі варто дати коротке творче завдання: написати лист герою від імені сучасної людини або створити афішу, яка б відобразила головну ідею твору. З метою узагальнення наведемо таблицю 3.2.1, у якій відображено орієнтовну структуру уроку з аналізу новели Едгара Аллана По.

Таблиця 3.2.1

Організація етапів уроку аналізу новели Едгара Аллана По

Етап уроку	Мета і завдання	Приклади методів і прийомів	Очікувані результати
Мотиваційний	Створення емоційного настрою, підготовка до сприйняття тексту	Аудіо-вступ, проблемне питання,	Виникає інтерес до теми, актуалізація власного досвіду
Передчитання	Ознайомлення з автором, епохою, жанровими особливостями	Міні-лекція, обговорення, інтерактивна презентація, асоціативний куш	Учні усвідомлюють контекст і жанрову специфіку
Аналітичне читання	Виявлення головних образів, мотивів, символів	Читання з коментарем, робота в групах, діалог «учень – герой»	Формується навичка аналітичного сприйняття тексту
Інтерпретаційний	Формування власного бачення змісту твору	Метод «сенкану», «щоденник вражень», міні-дискусія	Учні узагальнюють прочитане, висловлюють особисту позицію
Рефлексивний	Узагальнення, самооцінка, моральне осмислення твору	Лист герою, створення афіші, усне есе	Розвиток емоційного інтелекту, критичного мислення

Джерела: [7, с. 58]; [12, с. 29]; [40, с. 47].

Ефективність цієї моделі уроку полягає в тому, що вона поєднує інтелектуальний і емоційний рівні засвоєння тексту. Поступовий перехід від етапу сприйняття до інтерпретації допомагає уникнути перевантаження й формує глибоке особистісне розуміння твору. Учні не просто засвоюють літературні поняття, а вчаться мислити образами, аналізувати мотиви поведінки людини та розуміти зв'язок між мистецтвом і моральністю. Такий урок сприяє формуванню духовної культури школяра й відчуття цінності літератури як засобу пізнання самого себе [42, с. 53].

3.3. Методика проведення уроку за новелою Генрі Джеймса

Проведення уроку, присвяченого новелі Генрі Джеймса, вимагає іншого підходу, ніж під час вивчення Едгара Аллана По. Якщо По апелює до емоцій і внутрішніх страхів людини, то Джеймс розкриває психологічні колізії через інтелектуальне спостереження, підтекст і невимовлене. Саме тому методика уроку має бути спрямована не лише на аналіз подій, а на розуміння способу мислення героїв, їхніх внутрішніх мотивів, що стають ключем до художнього змісту. Основна мета такого заняття – сформувати у школярів уміння «читати між рядків», сприймати текст як багаторівневу структуру, де головне приховане за зовнішньою простотою [65, с. 18]. Для цього учитель повинен організувати навчальний процес у форматі дослідницького спостереження. Учні поступово відкривають для себе психологічну природу образів і спробують зрозуміти, чому письменник залишає важливі питання без відповіді. Замість пошуку «правильної» інтерпретації, вони мають навчитися співіснувати з невизначеністю, відчувати красу недомовленості. Саме ця риса – відкритість до різних смислів – є показником зрілого читацького мислення, якого вимагає програма із зарубіжної літератури для старшої школи (МОН України, 2021).

Педагогічна стратегія уроку Джеймса ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах. Перший – принцип спостереження, що передбачає уважне читання деталей: інтонацій, реакцій, пауз, повторів. Учитель спонукає учнів до пошуку підтекстів: «Що приховує герой?», «Які думки не вимовляються вголос, але відчуються у його поведінці?». Другий – принцип внутрішнього діалогу, коли школярі зіставляють власні судження з поглядами персонажів. Третій – принцип художньої довіри, який полягає у сприйнятті неоднозначності як художньої цінності, а не як вади твору.

Урок аналізу новели Генрі Джеймса має розвивати терпіння до «повільного читання». Темп заняття повинен бути спокійним, зосередженим, що дозволяє учням усвідомлювати найдрібніші зміни у поведінці героїв. Для цього доцільно використовувати метод «читання з паузами», коли вчитель зупиняється після ключових фраз, а клас формулює припущення про приховані

емоції. Такий формат навчає бачити художню деталь не як прикрасу, а як носій змісту [60, с. 34]. Методика також передбачає підготовку учнів до осмислення теми «бачення і сприйняття», яка є центральною у творчості Джеймса. Учитель пропонує запитання: «Чи може людина бути впевнена у тому, що вона бачить?», «Як сприйняття формує істину?». Поступово школярі доходять висновку, що у прозі Джеймса кожен герой створює власну реальність, і саме зіткнення цих реальностей утворює драму. У такий спосіб література перетворюється на школу рефлексії, де учень навчається мислити про мислення, відчувати процес пізнання. Отже, методична концепція уроку за новелою Генрі Джеймса спрямована на виховання уважного читача, здатного аналізувати не лише сюжет, а й підтексти, інтонації, психологічні напівтони. Вона формує культуру повільного, вдумливого сприйняття тексту, яке дозволяє відкривати справжню глибину англійської прози XIX століття та осмислювати її гуманістичний потенціал.

Методика вивчення новели Генрі Джеймса у школі передбачає чітке структурування навчального процесу, адже тексти цього автора вимагають особливої уваги до підтекстів і психологічних нюансів. Учитель має допомогти учням перейти від поверхневого сприйняття сюжету до осмислення морально-філософської проблематики, що прихована у внутрішніх монологів і мотивах персонажів. Урок доцільно організувати у форматі інтелектуально-діалогічного дослідження, де учень не лише слухає, а сам розмірковує, ставить запитання й формулює власні гіпотези щодо поведінки героїв [48, с. 22]. Перш ніж розпочати роботу з текстом, учитель проводить короткий вступ про письменника, звертаючи увагу на поняття «точка зору» – один із ключових інструментів у Джеймса. Учні дізнаються, що новели автора («Поворот гвинта», «Площа Вашингтона», «Дейзі Міллер») часто побудовані на тому, що читач бачить події очима героя, який може помилятися. Це створює багатоплановість оповіді та простір для різних інтерпретацій. Етапи уроку мають бути продумані так, щоб сприяти переходу від емоційного сприйняття

до інтелектуального осмислення. Для наочності представимо таблицю 3.3.1, у якій подано орієнтовну структуру уроку з аналізу новели Генрі Джеймса.

Таблиця 3.3.1

Організація етапів уроку аналізу новели Генрі Джеймса

Етап уроку	Мета і завдання	Методичні прийоми	Очікувані результати
Вступний	Мотивувати учнів до дослідження психологічного підтексту твору	Евристична бесіда, короткий біографічний коментар	Учні розуміють контекст епохи та авторський стиль
Передчитання	Ознайомити з особливістю нарації, поняттям «точка зору»	Робота з цитатами, постановка проблемного питання	Формується розуміння складності структури оповіді
Аналітичне читання	Виявити підтексти, оцінити поведінку героїв	«Читання з паузами», метод «читач-детектив»	Розвиток уміння інтерпретувати підтекст
Інтерпретаційний	Узагальнити власні спостереження, висловити судження	Дискусія, робота в парах, метод «круглого столу»	Формується навичка критичного аналізу
Рефлексивний	Осмислити моральний зміст твору, визначити його сучасну актуальність	«Щоденник вражень», творчі письмові відповіді	Виховання емпатії, етичної рефлексії

Джерела: [48, с. 22]; [53, с. 44]; [70, с. 25].

Кожен етап уроку виконує окрему функцію. Вступна частина готує емоційний і пізнавальний фон: учні мають зрозуміти, що психологічна глибина новели не зводиться до зовнішньої дії. На етапі передчитання важливо підкреслити, що в оповідях Джеймса «бачення» визначає істину. Учитель ставить запитання: «Чи можна довіряти тому, хто розповідає історію?», «Чи бачить герой дійсність чи лише її уявлення?». Під час аналітичного читання застосовується метод «читач-детектив»: учні шукають деталі, які натякають на справжні мотиви поведінки персонажів, наприклад, у «Повороті гвинта» – чи є діти справді під впливом надприродних сил, чи це лише проекція страхів гувернантки. Цей метод розвиває спостережливість і аналітичне мислення. Інтерпретаційний етап передбачає дискусію, де школярі формулюють власну версію змісту. Вчитель заохочує різні тлумачення, не наполягаючи на «єдиній правильній». Це формує толерантність до багатозначності художнього тексту. У фіналі уроку рефлексія стає моментом осмислення особистісного сенсу: «Що

новела навчила мене бачити у людях?», «Чи завжди ми можемо довіряти своїм почуттям?». Отже, аналіз новел Генрі Джеймса перетворюється на дослідницький процес, де учень виступає не лише реципієнтом, а співтворцем смислу. У цьому полягає головна педагогічна цінність методики – навчити мислити через текст і бачити в літературі шлях до самопізнання [58, с. 40].

Успішне вивчення новели Генрі Джеймса в школі потребує від учителя створення такого навчального простору, де учні не лише читають текст, а й навчаються бачити внутрішню логіку авторського мислення. Особливість творів Джеймса полягає в тому, що кожна деталь має значення – від жесту до найменшої паузи в діалозі. Завдання педагога полягає у тому, щоб допомогти школярам навчитися вловлювати ці сигнали і поступово будувати власне розуміння психологічної глибини твору [59, с. 42]. Під час аналізу новели важливо поєднувати текстуальний, емоційний і рефлексивний підходи. Учителю заохочує дітей висловлювати припущення про внутрішні мотиви героїв, формулювати гіпотези щодо того, як події впливають на їхній світогляд. Така робота перетворює урок на лабораторію спостережень за людською природою, а не просто на літературознавчий аналіз. Ефективними є методи «психологічного портрета героя», «читання з призупиненням», «вільна інтерпретація» – вони навчають не боятися невизначеності, а сприймати її як художню цінність.

Застосування таких прийомів робить урок більш динамічним та особистісно зорієнтованим. Учні не просто повторюють зміст новели, а проживають її інтелектуально. Поступово в них формується здатність розрізняти художню правду і суб'єктивні бачення персонажів. Це особливо важливо для сучасної освіти, яка орієнтується на компетентнісний підхід, де знання поєднане з особистим досвідом. Важливим компонентом є й творча робота. Учня можна запропонувати підготувати коротке есе «Що бачить герой, чого не помічає читач?». Такий формат стимулює глибоке осмислення підтексту і вміння передавати думки письмово. Аналіз новели Генрі Джеймса у подібній формі формує не лише літературну компетентність, а й

загальнокультурну – здатність мислити, співчувати і вести внутрішній діалог із мистецтвом [68, с. 45].

Після завершення уроку з аналізу новели Генрі Джеймса важливо визначити, яких освітніх, виховних і особистісних результатів досягли учні. Підсумковий етап не є формальним, він допомагає учневі осмислити себе як читача, здатного до співпереживання і саморефлексії. Учитель підкреслює, що головна мета вивчення прози Джеймса полягає не у запам'ятовуванні фактів чи сюжету, а у формуванні здатності мислити глибше, помічати в тексті психологічні деталі, які формують етичний сенс твору [70, с. 41]. Під час обговорення підсумків учні діляться своїми враженнями про персонажів, намагаються пояснити, як змінюється їхнє сприйняття після повторного перечитування. Важливим моментом стає усвідомлення того, що у прозі Джеймса істина ніколи не подається прямо – вона розкривається через невизначеність, тіні й сумніви. Це сприяє розвитку гнучкого мислення, коли школяр вчиться приймати багатозначність і бачити в ній не суперечність, а багатство людського досвіду. Оцінювання результатів роботи має бути формувальним і заохочувальним. Учитель може використовувати аналітичні щоденники учнів, письмові відгуки або короткі творчі відповіді. Методика вивчення новел Генрі Джеймса у шкільному курсі закладає основи гуманістичного світогляду, що є метою сучасної літературної освіти [66, с. 29].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно осмислити сутність, специфіку та педагогічні можливості вивчення англійської новели XIX століття у шкільному курсі зарубіжної літератури. У магістерській роботі проаналізовано теоретичні, літературознавчі й методичні засади цього процесу, окреслено психологічні та естетичні особливості жанру, а також визначено шляхи його ефективного викладання у старших класах закладів середньої освіти. На основі вивчення творчості Едгара Аллана По та Генрі Джеймса сформульовано висновки, що мають значення як для теорії літературної освіти, так і для практики сучасного шкільного викладання. Англійська новела XIX століття є унікальним жанром, у якому поєднано компактність форми з глибиною змісту, а психологічний аналіз переплітається з елементами філософського спостереження за внутрішнім світом людини. Вона стала своєрідним мостом між класичною літературною традицією та модерністськими пошуками, зберігаючи інтерес до моральних проблем, але подаючи їх через призму суб'єктивного досвіду. У шкільному курсі зарубіжної літератури новела має величезний виховний потенціал, адже дає змогу учням осмислити питання відповідальності, самопізнання, страху, кохання, віри й сумніву через емоційне співпереживання героям.

Перший розділ магістерської роботи присвячено з'ясуванню теоретичних основ дослідження англійської новели XIX століття. Проаналізовано процес еволюції жанру від його ранніх форм до становлення у добу реалізму та модернізму. Встановлено, що новела пройшла шлях від короткого оповідання, побудованого на одній події, до складної художньої структури, у якій зосереджено увагу на внутрішньому стані персонажа. Зміна акцентів від зовнішньої дії до психологічного аналізу зумовила появу нових принципів художнього письма – підтексту, внутрішнього монологу, багатозначності символів. У межах першого розділу також уточнено поняття жанрової специфіки новели, що виявляється у поєднанні лаконічності композиції та

глибини філософського підтексту. Новела в англійській літературі XIX століття стала полем експериментів із формою та психологією, зокрема в творчості таких письменників, як Вільям Коллінз, Томас Гарді, Роберт Стівенсон, а пізніше – Едгар По і Генрі Джеймс. З'ясовано, що англійська традиція тяжіла до аналітичності, точності спостереження, тоді як американська, представлена По, надавала перевагу емоційності, гротеску, готичним мотивам. Саме зіставлення цих напрямів є важливим для розуміння різних моделей художнього мислення. Визначено, що новела як жанр є надзвичайно зручним для навчального процесу, адже має обмежений обсяг і концентровану ідею, що дозволяє вчителю організувати повноцінний аналіз протягом одного або двох уроків. Водночас її глибина стимулює розвиток мислення та уяви учнів. Ці особливості визначають дидактичну доцільність новели у шкільному курсі, особливо в контексті формування читацької культури старшокласників.

Другий розділ магістерської роботи присвячено розкриттю творчості Едгара Аллана По та Генрі Джеймса як художніх моделей англійської новели. У ході аналізу творчості По було доведено, що цей автор став засновником нової структури короткого оповідання – напруженого, цілісного за емоційним ефектом. Його новели відзначаються високим рівнем символізму, ретельною композицією та глибоким психологізмом. Для По характерним є створення атмосфери, що занурює читача у стан тривоги або очікування катастрофи, проте водночас несе глибокий філософський підтекст. Саме ця подвійність – поєднання страху й роздуму – робить його новели придатними для вивчення у старших класах, де учні вже здатні до аналітичного мислення. Генрі Джеймс, своєю чергою, утілює іншу концепцію новели – інтелектуальну, споглядальну, де конфлікт відбувається у внутрішньому світі героїв. У його прозі немає готичного жаху, але є тонкий психологічний драматизм, пов'язаний із проблемою сприйняття, сумніву, двозначності. Новела Джеймса стала лабораторією психологічного аналізу, де форма слугує інструментом розкриття духовного досвіду. Порівняння творчості цих двох письменників показало, що

англо-американська новела XIX століття охоплює широкий спектр художніх прийомів – від готики до реалізму, від експресії до інтелектуальної глибини.

Третій розділ магістерської роботи присвячений розробці системної методики вивчення англійської новели XIX століття у курсі зарубіжної літератури. Доведено, що ефективність викладання залежить не лише від змісту твору, а й від дидактичної структури уроку, добору методів і послідовності етапів аналізу. У роботі запропоновано модель уроку, побудовану на основі принципів поетапного аналізу, взаємодії емоційного й раціонального сприйняття. Під час упровадження методики передбачено поєднання традиційних і сучасних технологій: евристичних бесід, літературних дискусій, читання з паузами, творчого письма, рольового аналізу персонажів, а також використання цифрових засобів для ілюстрації контексту. Такі методи сприяють залученню учнів до активного читання, розвивають уважність до деталей і стимулюють рефлексивне мислення. Методика проведення уроків за творчістю Едгара По і Генрі Джеймса показала, що вивчення літератури може стати простором особистісного розвитку. Учні вчаться бачити у тексті не лише події, а насамперед – людину з її внутрішніми суперечностями. Така педагогічна стратегія виховує гуманістичний тип мислення, коли література сприймається як спосіб пізнання власного «я» і світу довкола.

У процесі роботи було з'ясовано, що новела як жанр має великі можливості для формування читацької культури школярів. Вона вчить концентруватися, аналізувати, порівнювати, мислити символічно, а також відкриває шлях до саморозвитку. Новела сприяє вихованню духовної чутливості, естетичної насолоди від читання, уміння бачити в мистецтві не розвагу, а інструмент морального очищення. Це особливо актуально у сучасному інформаційному суспільстві, коли поверховість і швидке споживання контенту витісняють глибоке читання. Результати дослідження підтвердили, що сучасна школа потребує нового підходу до викладання літератури – не описового, а аналітичного, не репродуктивного, а творчого. Учитель має виступати не транслятором знань, а провідником у світ художніх

сенсів, який стимулює учнів мислити, дискутувати, ставити запитання. Запропонована методика відповідає цій парадигмі, адже ґрунтується на принципах діалогічності, інтерактивності й гуманізації навчання. Загальні результати магістерської роботи можна підсумувати кількома положеннями. По-перше, англійська новела XIX століття є унікальним засобом формування гуманістичного світогляду учнів, оскільки поєднує художню майстерність із глибоким моральним змістом. По-друге, творчість Едгара Аллана По і Генрі Джеймса є репрезентативним матеріалом для шкільного вивчення, адже відображає різні моделі осмислення людського досвіду – емоційну й інтелектуальну, експресивну й аналітичну. По-третє, методика викладання новели має спиратися на принципи інтерактивності, проблемного навчання та емоційно-ціннісного підходу, що забезпечують розвиток критичного й творчого мислення. По-четверте, вивчення новели у старших класах сприяє розвитку естетичної свідомості, навичок інтерпретації, здатності вести діалог із текстом і культурою загалом. Отже, у процесі дослідження було розроблено цілісну концепцію вивчення англійської новели XIX століття у шкільному курсі зарубіжної літератури. Її реалізація в навчальній практиці дозволяє зробити урок літератури не лише джерелом знань, а й засобом особистісного становлення, морального й естетичного виховання. Робота з новелами Едгара Аллана По і Генрі Джеймса формує покоління читачів, здатних мислити, відчувати, співпереживати і розуміти, що література – це дзеркало людського серця й інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агєєва, В. Методика викладання зарубіжної літератури в сучасній школі. Київ : Либідь, 2018.
2. Байрак, О. Проблема жанру в прозі XIX століття: англо-американський аспект. Львів : Літопис, 2017.
3. Білецький, О. Теорія літератури: навчальний посібник. Харків : Ранок, 2020.
4. Бондаренко, М. Аналітичні підходи до тексту в курсі зарубіжної літератури. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019.
5. Боровик, І. Інтерактивні методи на уроках літератури: досвід і практика. Харків : ФОП, 2021.
6. Буга, О. Формування читацької компетентності в освітньому середовищі. Вінниця : Нова Книга, 2016.
7. Волошина, Н. Методика літератури: інноваційні підходи. Київ : Академвидав, 2018.
8. Гаврилюк, Т. Психолого-педагогічні умови формування літературного аналізу. Луцьк : Вежа, 2015.
9. Гнатюк, І. Міжтекстові зв'язки у вивченні зарубіжної літератури. Івано-Франківськ : Лілея, 2019.
10. Гончар, О. Літературне читання як засіб формування критичного мислення. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2017.
11. Гордієнко, С. Проблематика вивчення американської прози в школі. Дніпро : Дніпропетровське видавництво, 2020.
12. Ісаєва, О. Методика викладання зарубіжної літератури: нові технології й підходи. Київ : Вища школа, 2016.
13. Казанцева, І. Порівняльний аналіз англomовної та українomовної прози XX-XXI ст.. Одеса : Астропринт, 2018.
14. Кадемія, Л. Сучасні підходи до літературного аналізу в шкільному курсі. Львів : Апріорі, 2019.

- 15.Карпенко, С. Методичні рекомендації ДСТУ 8302:2015: приклади оформлення [Електронний ресурс]. URL: https://www.uaredactor.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/metod.rec_dstu2015.pdf Ukrainian Editors' Association
- 16.Клімчук, І. Проблеми мотивації читання в шкільному віці. Хмельницький : Поділля Друк, 2017.
- 17.Коломієць, Л. Літературний текст як засіб розвитку діалогічного мислення. Черкаси : Брама, 2021.
- 18.Котенко, М. Методи роботи з художнім текстом у середній школі. Запоріжжя : ПВД «Поліграфіст», 2018.
- 19.Кравченко, С. Оформлення бібліографічних записів за ДСТУ 8302:2015 [Електронний ресурс]. URL: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/14078> (примір) Ukrainian Editors' Association
- 20.Кузьміна, Л. Розвиток читацької компетентності: теорія і практика. Львів : Світ, 2022.
- 21.Кушнір, Ю. Методичні аспекти викладання прози. Івано-Франківськ : Вид-во ІФНТУНГ, 2019.
- 22.Левчук, В. Література XX-XXI ст. у шкільному курсі: виклики та перспективи. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2020.
- 23.Лисенко, І. Аналіз художнього тексту: проблемно-пошуковий підхід. Київ : Лібра, 2018.
- 24.Ломакіна, О. Компаративістика в шкільному курсі зарубіжної літератури. Харків : Фактор, 2021.
- 25.Мельник, С. Жанровий підхід у викладанні літератури. Чернівці : Книги - XXI, 2017.
- 26.Мірошниченко, Л. Сучасні тенденції в методиці зарубіжної літератури. Київ : Академія, 2019.
- 27.Нечитайло, В. Психологічні особливості сприйняття шкільним учнем англomовного художнього тексту. Донецьк (оновлене видання) : ДонНУЕТ, 2016.

28. Ніконоров, А. Комп'ютерні технології в навчанні літератури. Харків : Футурум, 2018.
29. Олійник, Т. Формування навичок літературного аналізу через інтерпретацію новел. Луганськ : Східноукраїнський університет, 2021.
30. Омельченко, Р. Порівняльна література: теорія й практика. Київ : Вид-во КМПУ, 2015.
31. Орленнікова, В. Семантичні особливості символіки у шкільному творі. Запоріжжя : ЗНУ, 2020.
32. Павленко, Ю. Література і особистісно орієнтований підхід на уроках. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2017.
33. Павлова, Н. Методика роботи з іноземною літературою: зміст і форми. Полтава : ДПУ-Press, 2018.
34. Панченко, О. Інтерактивні методи вивчення англomовних текстів у курсі літератури. Київ : Видавничий центр «Академія», 2022.
35. Петрів, І. Літературна інтерпретація як засіб критичного мислення. Львів : Світ, 2020.
36. Петрова, Л. Методика творення навчальних проєктів з зарубіжної літератури. Одеса : Астропринт, 2019.
37. Поліщук, Н. Стратегії читання художнього тексту в школі. Вінниця : Нова Книга, 2021.
38. Романюк, В. Апробація інноваційних методик на уроках літератури. Коломия : Видавництво «Основа», 2020.
39. Савчук, І. Особливості викладання англomовної новели в загальноосвітній школі. Івано-Франківськ : Лілея, 2022.
40. Сидоренко, А. Методика літературного аналізу. Харків : Ранок, 2019.
41. Соколовська, О. Творчі завдання як засіб активізації учнів на уроках зарубіжної літератури. Черкаси : Брама, 2018.
42. Соломаха, Т. Літературна освіта: компетентнісний підхід та інновації. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020.

43. Степанець, В. Психолого-педагогічні засади роботи з художнім текстом. Дніпро : ДНУ, 2016.
44. Страбук, Ж. Новітні освітні технології в навчанні літератури. Львів : Апріорі, 2017.
45. Токмань, Г. Інтерактивні та діалогічні технології на уроках літератури. Київ : Алерта, 2018.
46. Турченко, О. Ефективні методи навчання літератури в школі. Херсон : Вид-во ХДУ, 2019.
47. Усач, М. Компаративний підхід до навчання зарубіжної літератури. Запоріжжя : ЗНУ, 2022.
48. Федорова, І. Формування інтерпретаційної компетентності учнів. Полтава : ДРУ-Press, 2018.
49. Фоменко, С. Аналіз художнього тексту: методика та практика. Хмельницький : Поділля, 2021.
50. Хоменко, Т. Особливості сприйняття художніх текстів учнями-молодшими підлітками. Чернігів : Вид-во ЧНПУ, 2017.
51. Цибулько, Н. Інтерактивні вправи з літератури в цифровому середовищі. Львів : Світ, 2022.
52. Чижевський, Д. Сприймання літератури: нові методики й підходи. Київ : Либідь, 2015.
53. Шайгородська, Л. Методика роботи з новелою у школі. Харків : Ранок, 2019.
54. Шевчук, М. Культурологічний підхід у викладанні зарубіжної літератури. Львів : Апріорі, 2020.
55. Якимчук, О. Технології розвитку критичного мислення на уроках літератури. Івано-Франківськ : Лілея, 2021.
56. Buonomo, L. Echoes of the Heart: Henry James's Evocation of Edgar Allan Poe. MDPI, 2021. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0787/10/1/55> MDPI
57. Carroll, L. Poe and the Structure of Detective Fiction. Journal of Narrative Theory, 2016.

- 58.Davis, S. Teaching Gothic Literature in the 21st Century Classroom. *Gothic Studies Journal*, 2018.
- 59.Freeman, J. *The Short Story in America: Poe to Hemingway*. Oxford University Press, 2017.
- 60.Galloway, R. *Henry James and the psychology of narrative*. Routledge, 2019.
- 61.Hogle, J. *The Cambridge Companion to Gothic Fiction* (2nd ed.). Cambridge University Press, 2018.
- 62.James, H. The Aspern Papers and “The Turn of the Screw” in Context. *Literary Criticism Quarterly*, 2019.
- 63.King, C. *Poe’s Poetics: Fiction, Symbolism, and the Gothic*. University of Chicago Press, 2017.
- 64.Lizák, Katalin. The Influence of Edgar Allan Poe’s Literary Techniques on Modernist Literature: Implications for Secondary School EFL Education. *Poe Studies*, 2025. (стаття, згадана на Academia) [Academia](#)
- 65.O’Connor, R. *Narrative Strategies in Henry James*. Columbia University Press, 2020.
- 66.Poe, E. A. *Selected Tales and Insights into the Poetics* (edited, annotated edition), 2018.
- 67.Rodriguez, M. Gothic to Psychological: Evolution of Horror in 19th Century Prose. *Journal of English Studies*, 2019.
- 68.Smith, L. *Critical Approaches to Poe’s Short Fiction*. Modern Literary Studies, 2016.
- 69.Thomas, R. Teaching Genre through Comparison: Poe and James. *Comparative Literature Journal*, 2021.
- 70.Williams, P. *Narrative Perspective in 19th Century Anglo-American Short Fiction*. Cambridge Scholars Publishing, 2019.

АНОТАЦІЯ

XIX ст. – період активного формування психологічної, детективної та соціальної новели, яка стала одним із провідних жанрів епохи. Її зразками є твори Е. А. По, Г. Джеймса, Т. Гарді, Дж. Конрада, О. Вайлда. Зазначені автори створили нову модель короткої прози – напружену за змістом і фабулою, глибоку за психологічним підтекстом. Особливо показовими у цьому контексті є творчість Е. А. По, основоположника новели жаху і детективної новели, та Г. Джеймса, який заклав підвалини психологічного реалізму у короткій прозі.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осучаснення методики викладання творів англomовних письменників, з урахуванням нових освітніх стандартів, цифровізації навчального процесу і підвищення рівня мотивації учнів до читання інтелектуально насичених текстів. Проблема вивчення англійської новели XIX ст. у школі має не лише літературознавчий, а й педагогічний вимір – вона пов'язана з розвитком критичного мислення, емоційного інтелекту та вміння аналізувати текст у культурному контексті.

Творчість Е. А. По та Г. Джеймса є цінною для шкільного вивчення, оскільки обидва автори звертаються до тем, близьких сучасному підлітку: межа між реальністю і уявою, моральний вибір, страх, відповідальність за власні вчинки, самопізнання. Новели цих авторів передбачають аналітичне, етичне й творче осмислення, що робить їх надзвичайно продуктивним матеріалом для шкільних занять.

Вивчення англійської новели на уроках зарубіжної літератури сприяє розширенню літературного кругозору учнів, формуванню міжкультурної компетентності, розвитку навичок порівняльного аналізу літературних творів. Водночас практика свідчить, що викладання творів цього жанру часто має фрагментарний характер, відтак – потенціал новели залишається не розкритим повною мірою. Саме тому виникає потреба в удосконаленні методики вивчення англійської новели з урахуванням жанрових і психологічних особливостей тексту, вікових характеристик учнів і можливостей сучасних освітніх технологій.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблемам літературознавчого аналізу новели та методики викладання зарубіжної літератури. Особливе значення для роботи мають сучасні методичні концепції формування читацької компетентності, розроблені в межах проєктів Нової української школи.

Мета магістерської роботи – обґрунтувати методичні особливості вивчення англomовної новели XIX ст. в закладах середньої освіти на прикладі творчості Е. А. По та Г. Джеймса, а також розробити методику проведення уроків з використанням інноваційних підходів до аналізу художнього тексту.

Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. З'ясувати жанрові особливості англійської новели XIX століття та її місце у літературному процесі.
2. Проаналізувати поетику новел Едгара Аллана По та Генрі Джеймса у контексті розвитку англо-американської короткої прози.
3. Визначити дидактичні засади і методичні прийоми, що забезпечують ефективне вивчення англійської новели у закладах загальної середньої освіти.
4. Розробити методику проведення уроків за новелами Е. По і Г. Джеймса.

Об'єкт дослідження – англomовна новела XIX століття, головним чином, коротка проза Едгара По та Генрі Джеймса.

Предмет дослідження – жанрові особливості англomовної короткої прози, методичні засади, форми й прийоми роботи з новелами Едгара По та Генрі Джеймса на уроках літератури.

Методи дослідження включають аналіз наукової, методичної й художньої літератури, порівняльно-типологічний метод, елементи літературного аналізу, педагогічне спостереження.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до проблеми вивчення англійської новели XIX століття в шкільному курсі зарубіжної літератури, у визначенні оптимальних методичних прийомів для роботи з новелами Е. По та Г. Джеймса з урахуванням компетентнісного підходу.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження в роботі вчителів-словесників, у розробці уроків, позакласних занять, інтегрованих проектів, а також при створенні методичних рекомендацій для закладів загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Окремі положення дослідження були апробовані у доповіді «Жанр англійської новели в теоретичній проекції» на XI Міжнародній науковій конференції «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів» (24 квітня 2025 року, м. Київ).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Висновки. Англійська новела XIX ст. є унікальним жанром, що поєднує компактність форми з глибиною змісту, а психологічний аналіз переплітається з елементами філософського спостереження за внутрішнім світом людини. Шлях жанру від короткого оповідання до складної художньої структури, зосередженої на внутрішньому стані персонажа, зумовив появу нових принципів художнього письма – підтексту, внутрішнього монологу, багатозначності символів.

Е. По належить заслуга створення нової структури короткого оповідання – напруженого, цілісного за емоційним ефектом. Його новели відзначаються символізмом, ретельною композицією та глибоким психологізмом. Їх атмосфера занурює читача у стан тривоги, очікування катастрофи. Та водночас твори Е. По мають глибокий філософський підтекст. Таке поєднання робить їх цікавими для вивчення у старших класах, де учні вже здатні до аналітичного мислення.

Г. Джеймс утілює іншу концепцію новели – інтелектуальну, споглядальну, де конфлікт відбувається у внутрішньому світі героїв. У його прозі немає готичного жаху, але є тонкий психологічний драматизм, пов'язаний з проблемою сприйняття, сумніву, двозначності. Порівняння творчості цих двох письменників показало, що новела XIX століття охоплює широкий спектр

художніх прийомів – від готики до реалізму, від експресії до інтелектуальної глибини.

Новела зазначеного періоду є надзвичайно зручним жанром для навчального процесу. Вона має обмежений обсяг і концентровану ідею, що дозволяє вчителю організувати повноцінний аналіз протягом одного або двох уроків. Водночас її глибина стимулює розвиток мислення та уяви учнів. Ці особливості визначають дидактичну доцільність новели у шкільному курсі, особливо в контексті формування читацької культури старшокласників.

Ефективність викладання новели у курсі зарубіжної літератури залежить не лише від змісту твору, а й від дидактичної структури заняття, добору методів і послідовності етапів аналізу. Запропонована у роботі модель уроку побудована на основі принципів поетапного аналізу, взаємодії емоційного й раціонального сприйняття. Методика його проведення передбачає поєднання традиційних і сучасних технологій: літературних дискусій, читання з паузами, творчого письма, рольового аналізу персонажів, а також використання цифрових засобів для ілюстрації контексту. Такі методи залучають учнів до активного читання, розвивають уважність до деталей і стимулюють рефлексивне мислення.

Методика проведення уроків за творчістю Е. По і Г. Джеймса показала, що вивчення літератури може стати простором особистісного розвитку. Учні вчаться бачити у тексті не лише події, а людину з її внутрішніми суперечностями. Така педагогічна стратегія виховує гуманістичний тип мислення, коли література сприймається як спосіб пізнання власного «я» і світу довкола.

Новела як жанр має великі можливості для формування читацької культури школярів. Вона вчить концентруватися, аналізувати, порівнювати, мислити символічно, а також відкриває шлях до саморозвитку. Це особливо актуально у сучасному інформаційному суспільстві, коли поверховість і швидке споживання контенту витісняють глибоке читання.

Вивчення новели на уроках зарубіжної літератури має величезний виховний потенціал, адже дає змогу учням осмислити питання відповідальності, страху, кохання, віри й сумніву через емоційне співпереживання героям. Робота з новелами Е. По і Г. Джеймса навчить їх відчувати і розуміти, що література – це дзеркало людського серця й інтелекту.

Результати дослідження підтвердили, що сучасна школа потребує нового підходу до викладання літератури – не описового, а аналітичного, не репродуктивного, а творчого. Учитель повинен не транслювати знання, а стимулювати учнів мислити, дискутувати, ставити запитання. Запропонована методика відповідає цій парадигмі, адже ґрунтується на принципах діалогічності, інтерактивності й гуманізації навчання. Її реалізація в навчальній практиці дозволить зробити урок літератури не лише джерелом знань, а й засобом особистісного становлення, морального й естетичного виховання.

SUMMARY

The XIXth century was a period of active formation of the psychological, detective and social short story, which became one of the leading genres of the era. Representative examples of this genre include the works of E. A. Poe, H. James, T. Hardy, J. Conrad, O. Wilde. These authors created a new model of the short prose – intense in plot and content and profound in its psychological subtext. Illustrative in this context are the works of E. A. Poe, the founder of the horror and the detective short story, and H. James, who laid the foundations of psychological realism in short prose.

The relevance of the study is determined by the need to modernize the methodology of teaching works by English authors, taking into account new educational standards, digitalization, and the need to enhance students' motivation to read intellectually rich texts. The problem of studying the XIXth-century English short story at school has not only a literary but also a pedagogical dimension, as it is connected with the development of critical thinking, emotional intelligence, and the ability to analyse a text within its cultural context.

The works of E. A. Poe and H. James are valuable for school study because both authors address themes that resonate with contemporary adolescents: the boundary between reality and imagination, moral choice, fear, responsibility for one's actions and self-knowledge. Their short stories require analytical, ethical, and creative interpretation, which makes them the highly productive material for the school practice.

Studying the English short story in World Literature classes contributes to expanding students' literary horizons, developing intercultural competence, and improving skills of comparative literary analysis. At the same time, practice shows that the teaching of this genre is often fragmented, which means that the full potential of the short story remains unrevealed. Therefore, there is a need to improve the methodology of studying the English short story, taking into account its genre and psychological features, students' age characteristics, and the possibilities offered by modern educational technologies.

The theoretical and methodological basis of the research consists of works by Ukrainian and foreign scholars devoted to the literary analysis of the short story and the methodology of teaching World Literature. Of special significance are the contemporary methodological concepts of developing reading competence formulated within the framework of the New Ukrainian School initiative.

The aim of the master's thesis is to substantiate the methodological features of teaching the XIXth-century English-speaking short story in secondary education institutions by analysing the works of E. A. Poe and H. James, and to create a methodology for conducting lessons using innovative approaches to the analysis of literary texts.

To achieve this aim, the following **tasks** have been set:

1. To clarify the genre characteristics of the XIXth-century English short story and its place in the literary process.
2. To analyse the poetics of the short stories of Edgar Allan Poe and Henry James in the context of the development of Anglo-American short prose.

3. To identify didactic principles and methodological techniques that ensure the effective teaching of the English short story in secondary schools.
4. To develop a lesson methodology based on the works of E. Poe and H. James.

The object of the research is the English-speaking short story of the XIXth-century mainly the short prose of Edgar Poe and Henry James.

The subject of the research is the genre peculiarities of the English-speaking short prose, the methodological foundations, forms, and techniques of working with the short stories of E. Poe and H. James in literature classes.

The research methods include the analysis of scholarly, methodological and literary sources, elements of literary analysis, the comparative-typological method, and the method of pedagogical observation.

The scientific novelty of the thesis lies in its comprehensive approach to the problem of studying the XIXth-century English short story within the school World Literature course, and in identifying optimal methodological techniques for working with the short stories of E. Poe and H. James within the competence-based approach.

The practical significance of the thesis lies in the possibility of applying its results in the work of Literature teachers, in conducting lessons, extracurricular activities, integrated projects, as well as in creating methodological recommendations for secondary education institutions.

The approbation of the research. Some results of the study were presented in the report “*The Genre of the English Short Story in Theoretical Projection*” at the 11th International Scientific Conference “*Strategies of Intercultural Communication in the Language Education of Modern Universities*” (24 April 2025, Kyiv).

The structure of the thesis. The master’s thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references and sources.

Conclusions. The nineteenth-century English short story is a unique genre that combines the compactness of the form with the depth of the content, where psychological analysis intertwines with elements of philosophical observation of the human inner world. The genre’s evolution from a simple story to a complex artistic structure focused on the character’s inner world led to the emergence of new

principles of artistic writing – subtext, interior monologue and the polysemy of symbols.

Edgar Allan Poe is credited with creating a new structure of the short story – tense, emotionally unified and compositionally concise. His works are marked by symbolism, meticulous construction and profound psychological depth. Their atmosphere immerses the reader in a state of anxiety and anticipation of catastrophe, while at the same time Poe's works possess a deep philosophical subtext. This combination makes them especially suitable for study in upper school grades, where students are already capable of analytical thinking.

Henry James embodied a different concept of the short story – intellectual and contemplative, in which the conflict unfolds within the characters' inner world. His prose contains no Gothic horror but instead a subtle psychological drama connected to problems of perception, doubt and ambiguity. The comparison of these two authors' works shows that the short story of the XIXth century encompasses a wide range of techniques – from Gothic to realism, from expressive tension to intellectual depth.

The short story of this period is an exceptionally convenient genre for the educational process. Its limited length and concentrated idea allow the teacher to organize a full analysis within one or two lessons. At the same time, its depth stimulates the development of students' thinking and imagination. These features determine the didactic suitability of the short story in the school curriculum, particularly in the context of cultivating the reading culture of upper-grade students.

The effectiveness of teaching the short story in the World Literature course depends not only on the content of the work but also on the didactic structure of the lesson, the selection of methods, and the sequence of analytical stages. The model lesson, described in this study, is based on the principles of step-by-step analysis and the interaction of emotional and rational perception. Its methodology combines traditional and modern technologies: literary discussions, reading with pauses, creative writing, role-based character analysis, as well as the use of digital tools to

illustrate context. These methods engage students in active reading, develop attention to detail and stimulate reflective thinking.

The methodology of conducting lessons using the works of E. Poe and H. James has shown that the study of literature can become a space for personal development. Students learn to see in the text not only events but also human beings with their internal contradictions. Such a pedagogical strategy fosters a humanistic type of thinking in which literature is perceived as a means of understanding one's own self and the world around.

The short story as a genre has great potential for cultivating students' reading culture. It teaches concentration, analysis, comparison, symbolic thinking and opens pathways to self-development. This is especially relevant in modern society, where superficiality and fast content consumption tend to replace deep reading.

Studying the short story in the course of World Literature has the enormous educational potential, as it enables students to reflect on questions of responsibility, fear, love, faith and doubt through emotional empathy with the characters. Working with the short stories of E. Poe and H. James teaches them to feel and understand that literature is a mirror of the human heart and intellect.

The results of the study confirm that the modern school requires a new approach to teaching literature – one that is analytical rather than descriptive, creative rather than reproductive. The teacher should not merely transmit knowledge but stimulate students to think, discuss and ask questions. Our methodology corresponds to this paradigm, as it is based on the principles of dialogicity, interactivity and humanization of learning. Its implementation in the educational practice will allow literature lessons to become not only a source of knowledge but also a means of personal development and moral and aesthetic formation.

ÜBERSETZUNG

Das 19. Jahrhundert ist eine Periode der aktiven Herausbildung der psychologischen, detektivischen und sozialen Novelle, die zu einem der führenden Genres der Epoche wurde. Beispiele hierfür sind die Werke von E. A. Poe, H. James, T. Hardy, J. Conrad und O. Wilde. Die genannten Autoren schufen ein neues Modell der Kurzprosa – spannungsvoll in Inhalt und Handlung, tiefgründig im psychologischen Subtext. Besonders aufschlussreich in diesem Zusammenhang sind die Werke von E. A. Poe, dem Begründer der Schauer- und Detektivnovelle, sowie von H. James, der die Grundlagen des psychologischen Realismus in der Kurzprosa legte.

Die Aktualität der Untersuchung ergibt sich aus der Notwendigkeit, die Methodik der Vermittlung der Werke anglophoner Schriftsteller zu modernisieren – unter Berücksichtigung neuer Bildungsstandards, der Digitalisierung des Lernprozesses und der Steigerung der Motivation von Schülerinnen und Schülern zur Lektüre intellektuell anspruchsvoller Texte. Das Problem der Behandlung der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts in der Schule besitzt nicht nur eine literaturwissenschaftliche, sondern auch eine pädagogische Dimension – sie ist mit der Entwicklung kritischen Denkens, emotionaler Intelligenz sowie der Fähigkeit zur Analyse eines Textes im kulturellen Kontext verbunden.

Die Werke von E. A. Poe und H. James sind für den Schulunterricht wertvoll, da beide Autoren Themen aufgreifen, die dem modernen Jugendlichen nahestehen: die Grenze zwischen Realität und Vorstellung, moralische Entscheidung, Angst, Verantwortung für das eigene Handeln, Selbstfindung. Die Novellen dieser Autoren erfordern analytische, ethische und kreative Verarbeitung, was sie zu überaus produktivem Material für den Unterricht macht.

Die Beschäftigung mit der englischen Novelle im Unterricht der Weltliteratur fördert die Erweiterung des literarischen Horizonts der Schüler, die Ausbildung interkultureller Kompetenz sowie die Entwicklung der Fähigkeit zum vergleichenden Analysieren literarischer Werke. Zugleich zeigt die Praxis, dass die Vermittlung dieses Genres oft fragmentarischen Charakter besitzt, wodurch das Potenzial der

Novelle nicht in vollem Umfang ausgeschöpft wird. Daher ergibt sich die Notwendigkeit der Verbesserung der Methodik der Behandlung der englischen Novelle unter Berücksichtigung der genrebedingten und psychologischen Besonderheiten des Textes, der altersbezogenen Merkmale der Schüler und der Möglichkeiten moderner Bildungstechnologien.

Die theoretisch-methodologische Grundlage der Untersuchung bilden Arbeiten ukrainischer und ausländischer Wissenschaftler, die den Problemen der literaturwissenschaftlichen Analyse der Novelle sowie der Methodik des Unterrichts der Weltliteratur gewidmet sind. Von besonderer Bedeutung für die vorliegende Arbeit sind moderne methodische Konzepte der Ausbildung von Lesekompetenz, die im Rahmen der Projekte der Neuen Ukrainischen Schule entwickelt wurden.

Das Ziel der Masterarbeit besteht darin, die methodischen Besonderheiten der Behandlung der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts im Kurs der Weltliteratur am Beispiel der Werke von E. A. Poe und H. James zu begründen und eine Unterrichtsmethodik unter Verwendung innovativer Ansätze zur Analyse literarischer Texte zu entwickeln.

Zur Erreichung dieses Ziels sind folgende **Aufgaben** vorgesehen:

1. Die genretypischen Besonderheiten der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts und ihren Platz im Literaturprozess zu klären.
2. Die Poetik der Novellen von Edgar Allan Poe und Henry James im Kontext der Entwicklung der anglo-amerikanischen Kurzprosa zu analysieren.
3. Die didaktischen Grundlagen und methodischen Verfahren zu bestimmen, die eine effektive Behandlung der englischen Novelle in Einrichtungen der allgemeinen Sekundarbildung gewährleisten.
4. Eine Methodik zur Durchführung von Unterrichtseinheiten anhand der Novellen von E. Poe und H. James auszuarbeiten.

Der Forschungsgegenstand ist der Prozess der Behandlung der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts im Kurs der Weltliteratur an Einrichtungen der Sekundarbildung.

Der Forschungsgegenstand umfasst die methodischen Grundlagen, Formen und Verfahren der Arbeit mit den Novellen von Edgar Poe und Henry James im Literaturunterricht.

Die Forschungsmethoden umfassen die Analyse wissenschaftlicher, methodischer und belletristischer Literatur, den vergleichend-typologischen Ansatz, Elemente der literarischen Analyse sowie pädagogische Beobachtung. Die wissenschaftliche Neuheit der Arbeit besteht in einem komplexen Ansatz zur Problematik der Behandlung der englischen Novelle des 19. Jahrhunderts im schulischen Weltliteraturkurs sowie in der Bestimmung optimaler methodischer Verfahren für die Arbeit mit den Novellen von E. Poe und H. James unter Berücksichtigung des kompetenzorientierten Ansatzes.

Die praktische Bedeutung der Arbeit liegt in der Möglichkeit, die Ergebnisse der Untersuchung in der Arbeit von Literaturlehrkräften, bei der Ausarbeitung von Unterrichtseinheiten, außerschulischen Aktivitäten, integrierten Projekten sowie bei der Erstellung methodischer Empfehlungen für Einrichtungen der allgemeinen Sekundarbildung zu nutzen.

Erprobung der Forschung. Einzelne Ergebnisse der Untersuchung wurden im Vortrag „*Das Genre der englischen Novelle in theoretischer Projektion*“ auf der XI. Internationalen Wissenschaftlichen Konferenz „*Strategien interkultureller Kommunikation in der sprachlichen Bildung moderner Universitäten*“ (24. April 2025, Kyjiw) vorgestellt.

Struktur der Arbeit. Die Masterarbeit besteht aus einer Einleitung, drei Kapiteln, Schlussfolgerungen sowie einem Quellen- und Literaturverzeichnis.

Schlussfolgerungen. Die englische Novelle des 19. Jahrhunderts ist ein einzigartiges Genre, das die Kompaktheit der Form mit der Tiefe des Inhalts verbindet, wobei psychologische Analyse mit Elementen philosophischer Betrachtung der inneren Welt des Menschen verflochten ist. Der Weg des Genres von der kurzen Erzählung zur komplexen künstlerischen Struktur, die auf den inneren Zustand der Figur ausgerichtet ist, führte zur Entstehung neuer Prinzipien des

literarischen Schreibens – des Subtexts, des inneren Monologs und der Mehrdeutigkeit der Symbole.

E. Poe kommt das Verdienst zu, eine neue Struktur der Kurzgeschichte geschaffen zu haben – spannungsvoll und in ihrem emotionalen Effekt geschlossen. Seine Novellen zeichnen sich durch Symbolismus, sorgfältige Komposition und tiefen Psychologismus aus. Ihre Atmosphäre versetzt den Leser in einen Zustand der Unruhe und der Erwartung einer Katastrophe, und zugleich besitzen Poes Werke einen tiefen philosophischen Subtext. Diese Kombination macht sie besonders interessant für die Behandlung in höheren Klassen, in denen die Schüler bereits zu analytischem Denken fähig sind.

H. James verkörperte ein anderes Konzept der Novelle – ein intellektuelles, kontemplatives, in dem sich der Konflikt in der inneren Welt der Figuren vollzieht. In seiner Prosa gibt es keinen gotischen Schrecken, aber einen feinen psychologischen Dramatismus, der mit Fragen der Wahrnehmung, des Zweifels und der Ambivalenz verbunden ist. Der Vergleich der Werke dieser beiden Autoren zeigte, dass die Novelle des 19. Jahrhunderts ein breites Spektrum künstlerischer Verfahren umfasst – von der Gotik bis zum Realismus, von expressiver Spannung bis zu intellektueller Tiefgründigkeit.

Die Novelle dieses Zeitraums ist ein äußerst praktisches Genre für den Unterrichtsprozess. Sie besitzt einen begrenzten Umfang und eine konzentrierte Idee, was es dem Lehrer ermöglicht, innerhalb einer oder zweier Unterrichtsstunden eine vollständige Analyse durchzuführen. Gleichzeitig stimuliert ihre Tiefe die Entwicklung des Denkens und der Vorstellungskraft der Schüler. Diese Eigenschaften bestimmen die didaktische Zweckmäßigkeit der Novelle im Schulunterricht, insbesondere im Hinblick auf die Ausbildung der Lesekultur älterer Schülerinnen und Schüler.

Die Effektivität des Unterrichts der Novelle im Kurs der Weltliteratur hängt nicht nur vom Inhalt des Werkes ab, sondern auch von der didaktischen Struktur der Unterrichtsstunde, der Auswahl der Methoden und der Abfolge der Analysephasen. Das in dieser Arbeit vorgeschlagene Unterrichtsmodell basiert auf den Prinzipien der

stufenweisen Analyse sowie der Wechselwirkung zwischen emotionaler und rationaler Wahrnehmung. Seine Methodik sieht eine Kombination traditioneller und moderner Technologien vor: literarische Diskussionen, Lesen mit Pausen, kreatives Schreiben, Rollenanalysen der Figuren sowie den Einsatz digitaler Mittel zur Kontextualisierung. Solche Methoden motivieren die Schüler zu aktivem Lesen, fördern ihre Aufmerksamkeit für Details und stimulieren reflektierendes Denken.

Die Methodik der Unterrichtsdurchführung anhand der Werke von E. Poe und H. James hat gezeigt, dass die Literatur zum Raum persönlicher Entwicklung werden kann. Die Schüler lernen, im Text nicht nur Ereignisse, sondern den Menschen mit seinen inneren Widersprüchen zu sehen. Eine solche pädagogische Strategie fördert einen humanistischen Denkstil, in dem Literatur als Mittel zur Erkenntnis des eigenen „Ich“ und der Welt wahrgenommen wird.

Die Novelle als Genre bietet große Möglichkeiten für die Ausbildung der Lesekultur der Schüler. Sie lehrt, sich zu konzentrieren, zu analysieren, zu vergleichen, symbolisch zu denken und eröffnet zugleich Wege zur Selbstentwicklung. Dies ist besonders relevant in der modernen Informationsgesellschaft, in der Oberflächlichkeit und schneller Konsum von Inhalten das tiefgründige Lesen verdrängen.

Das Studium der Novelle im Unterricht der Weltliteratur besitzt ein enormes erzieherisches Potenzial, da es den Schülern ermöglicht, Fragen von Verantwortung, Angst, Liebe, Glauben und Zweifel durch emotionales Mitfühlen mit den Figuren zu reflektieren. Die Arbeit mit den Novellen von E. Poe und H. James lehrt sie, zu fühlen und zu verstehen, dass Literatur ein Spiegel des menschlichen Herzens und Intellekts ist.

Die Ergebnisse der Untersuchung bestätigten, dass die moderne Schule einen neuen Ansatz im Literaturunterricht braucht – nicht deskriptiv, sondern analytisch, nicht reproduktiv, sondern kreativ. Der Lehrer soll nicht nur Wissen vermitteln, sondern die Schüler zum Denken, Diskutieren und Fragenstellen anregen. Die vorgeschlagene Methodik entspricht diesem Paradigma, da sie auf den Prinzipien der Dialogizität, Interaktivität und Humanisierung des Lernens beruht. Ihre Umsetzung in

der schulischen Praxis erlaubt es, die Literaturstunde nicht nur zu einer Quelle von Wissen, sondern zu einem Mittel persönlicher, moralischer und ästhetischer Entwicklung zu machen.